

OR

Education and Development Journal
Часопис-Образовање и развој
Časopis-Obrazovanje i razvoj
Education and Development Journal

Broj 5 Godina II maj/svibanj 2006.

TEMA BROJA: Prvi korak ka stvaranju odgovornih građana

INTERVJU: Daglas Dejvidson, ambasador, šef misije OSCE u BiH

Ovaj časopis finansira **OSI Education Support Program**.

The Education Support Program (ESP) i njegovi partneri podržavaju obrazovne reforme u zemljama u tranziciji, kombinujući najbolja iskustva i politike koje podstiču vrednosti otvorenog društva. ESP je usmeren na podršku promena u obrazovanju i razvoju nacionalnih politika. Podrška se tiče zemalja jugoistočne Evrope, centralne i istočne Evrope, zemalja bivšeg SSSR-a, Mongolije, Turske i Pakistana. Misija ESP jeste da popularizuje i širi vrednosti otvorenog društva u obrazovanju. Ove vrednosti uključuju odgovornosti u vlasti i upravljanju, jednak pristup u tome i za manjine i mlade koji su u nepovoljnom položaju, stalno usavršavanje kvaliteta obrazovanja i angažovanje građanskog društva. Implementacija programa i razvoj politika jesu glavne oblasti ESP. U pristupu ESP utvrđeni su standardni prioriteti reforme obrazovanja, koji se fokusiraju prvenstveno na sistem jačanja kvaliteta, sa rezultatima učenja, koji su značajan prioritet otvorenog društva. Centralno mesto pripada kritičkom mišljenju, građanskoj i društvenoj odgovornosti, multikulturalizmu i pozitivnom stavu prema različitostima, kao i svesti o „sebi i drugima“.

Angažujući se u navedenim zemljama, ESP se povezuje sa lokalnim organizacijama i vizionarima, sa željom da integriše lokalno znanje sa međunarodnim iskustvom i kako bismo formulisali adekvatnu strategiju za razvoj obrazovanja. U obrazovanju, OSI je više broker ideja novih politika nego kanal primene za unapred određene strategije. Značajna dimenzija rada ESP uključuje širenje kvalitetnih praksi i razvoj politika i strategija koje omogućavaju njihovu široku primenu u sistemu. ESP je organizaciona osnova dinamične i rastuće mreže Soros fondacija, obrazovnih organizacija, međunarodnih nevladinih organizacija, regionalnih saradničkih obrazovnih mreža, profesionalnih mreža vezanih za OSI, kao i nezavisnih stručnjaka. Mreža OSI obuhvata široko iskustvo i posvećena je razvoju efikasnih strategija saradnje i izgradnje kapaciteta kako bi se izvršila demokratizacija obrazovanja, formulisale efikasne politike, promovisala primenjena istraživanja i istraživanja vezana za kreiranje politika, te kako bi se primenili projekti koji naglašavaju značaj učenja sa učenicom u centru tog procesa, kao i u upravljanju u obrazovanju.

Više o inicijativama *Education Support Programa* saznajte na: <http://www.soros.org/initiatives/esp>

NARUŽBENICA

Kojom neopozivo naručujem/o jednogodišnju pretplatu za časopis "Obrazovanje i razvoj" za 2006. godinu.

DRŽAVA	CIJENA GODIŠNJE PRETPLATE	ŽIRO RAČUN I BANKA
Srbija i Crna Gora	1600,00 DIN	Data Press-PIB-SR 100292067 Ž.R.125-1597-61 Atlas banka Data Press Kondina 24, Beograd; +381 11 33 40 440; E-mail datapres@sbb.co.yu
Bosna i Hercegovina	40,00 KM	Vizija I.K. Banja Luka KM racun 161-045000-1580070 Raiffeisen bank Banja Luka
Ostale države regiona	20 €	Vizija I.K. Banja Luka EURO: 194-106-13238-01240 ProCredit Bank Banja Luka

Podaci o naručitelju

Naziv pravne osobe _____ /Ident.br _____
Ime i prezime: _____
Ulica i broj: _____ Tel/Fax/E-mail _____
Poštanski broj: _____ Država: _____

Kontakt

T r a v n i k
Janković b.b. Bosna i Hercegovina
Tel: ++387/30/517 454 517 455
Fax: ++387/30/517 457
E-mail: vizija@bih.net.ba

B e o g r a d
Masarikova 5/16, Beograd, SCG
Tel: ++ 381 /11/30 61 577
Fax: ++ 381 /11/30 61 577
E-mail: or-redakcija@bos.org.yu

B a n j a L u k a
Karadževićeva 44, P. fah 24, Laktaši, BiH
Tel: ++387/51/322 850, 322 852
Fax: ++387/51/322 851
E-mail: vizija.ik@teol.net

O&R

Prof. dr Refik Šećibović

Sadržaj:

TEMA BROJA

Prvi korak ka stvaranju odgovornih građana.....4

INTERVJU

Zajednički problemi.....6

JUGOISTOČNA EVROPA

Na pola puta.....9

Polemikom do prihvatanja različitosti.....11

Školske knjige bez monopolske kape.....12

SREDNJE STRUČNO OBRAZOVANJE

Evropljani-obrazovani, zaposleni i lično zadovoljni..14

JUGOISTOČNA EVROPA

Državnim poticajima stimulirati učenike.....16

Poslodavci, šta vam treba?.....18

Kako s nepismenima u Evropu?.....19

Pečat na ispitu zrelosti.....20

(Ne)ravnopravna utakmica?.....22

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

Nerado viđeni gosti.....24

Svetska jezička baština pod lupom.....25

Prilozi za pedagoško-andragošku praksu

na univerzitetu.....26

DOKUMENT

Jan Figel, "Jačanje obrazovanja u Evropi".....27

Savet: Darko Uremović, Senad Tatarević, Iskra Maksimović, Cornelia Gilch, predstavnik Reformskih obrazovnih krugova
Glavni i odgovorni urednik: Refik Šećibović - refik@bos.org.yu
Zamenik glavnog i odgovornog urednika: Bojana Čebić - bcebic@eunet.yu
Sekretar redakcije: Azra Kadrić-Čolić - vizija@bih.net.ba
Redakcija: Olga Nikolić - olgan@infosky.net, Radmila Pejić - radmilap@bos.org.yu
Tehnička obrada: Dejan Đurić
Lektorica: Vesna Smiljanić
Pretplata i marketing: Vedran Šećibović - or-pretplata@bos.org.yu
Adresa redakcije: or-redakcija@bos.org.yu

Časopis možete pronaći na sajtu: www.bos.org.yu/obrazovanje/

Štrajkovi i demagogija

Godina počinje štrajkovima prosvetnih radnika, da li je to novo na prostoru jugoistočne Evrope? Reći ćete ne zasigurno. I prošlu godinu smo započeli pitanjima plata i štrajkovima. Da li se nešto popravilo u odnosu između vlasti i prosvetara? Ne, stvari su postale još gore.

Vlasti zemalja jugoistočne Evrope šalju loše poruke, prosvetari odgovaraju štrajkovima. A problemi obrazovanja se gomilaju. Jasno je da se pitanje ovih odnosa i dalje komplikuje pošto se političari ne okreću obrazovanju kao svom strateškom opredeljenju, jer to neće doneti poene za kratko vreme.

Onda se postavlja pitanje ima li smisla štrajkovati za neznatno povećanje koje ionako neće popravi status nastavnika u školama? Svima je jasno da se već unapred zna da pravih ispunjenja zahteva prosvetara nema, jasno je kad pogledate budžete da su to samo minimumi koje država izdvaja za ovu delatnost, koju većina političara shvata kao trošak i lavirant opasnosti za njihove karijere.

Šta bi se desilo kada bi prosvetni radnici počeli pregovore sa vladama oko nekih strateških pitanja, kao na primer oko procenta izdvajanja za obrazovanje? Šta bi se desilo kada bi prosvetni radnici rekli: Hoćemo prosek izdvajanja koji je u Evropskoj Uniji?! Kako bi se onda ponašali predstavnici vlasti i kako bi oni na različitim nivoima od kantona, entiteta ili država odgovorili na ove zahteve?

Mislim da se bliži taj dan kada će prosvetni radnici postaviti strateške zahteve umesto taktičkih, pa ćemo prisustvovati ljutnji vlasti, govoriće kako su nerazumni, nerealni ili da se to ne može tražiti od siromašnih država. Ali do tog trenutka neće biti poboljšanja položaja nastavnika. To će biti jedini put napretka obrazovanja kao jednog od oslonca ovih država u traženju svoje budućnosti.

Zato nam slede godine kada propagiranje da hoćemo u Evropu znači i obavezu vlasti i političara, a ne samo naroda! A Evropa ima svoje standarde, koji će obavezati one koji vladaju isto kao i one koji treba da ih sprovode. I zato naš zadatak postaje da ubedimo svoje političare da od proklamacija o Evropi pređu na konkretne poteze, na primer da izdvajaju više novca za obrazovanje i prekinu ovu agoniju ili težnju za nepromenljivošću obrazovanja, jer to nas čeka vrlo brzo kao što su to već morali da urade u Sloveniji i Hrvatskoj. Kada je reforma i modernizacija obrazovanja u pitanju, u ovom trenutku su političari kočnica!! To treba otvoreno reći.

Šećibović

Prvi korak ka stvaranju odgovornih građana

Gotovo da nema države u svetu u kojoj se na različite načine ne realizuju programi za demokratsko i građansko vaspitanje bilo u školi ili van nje, uz značajnu podršku nevladinih organizacija. Iako postoji šarenolikost u nacionalnim kurikulumima u pogledu statusa, obima, naziva predmeta i izbora tema, može se reći da se sadržaji programa za demokratsko i građansko vaspitanje najčešće integrišu u predmete koji se bave pitanjima društva i morala. Kako napominje profesorka Radmila Gošović, nekadašnja načelnica Odeljenja za demokratizaciju obrazovanja u Ministarstvu prosvete i sporta Republike Srbije, obrazovanje za demokratiju i građansko društvo se smatra ključnim elementom obrazovnih reformi u svim zemljama.

- Sva društva prepoznaju značaj sticanja saznanja, veština i sposobnosti neophodnih za delovanje u duhu vrednosti demokratskog društva, kako za decu i mlade tako i za odrasle. Otuda se obrazovanje za demokratiju i građansko društvo ne svodi samo na formalni obrazovni sistem, već uključuje i neformalno obrazovanje - ističe ona.

U školskim sistemima evropskih zemalja, najčešći su programi koji se odnose na sticanje znanja o demokratiji, demokratskim vrednostima i principima, ljudskim i manjinskim pravima, zatim programi koji prenose znanja o demokratskim procedurama i različitim oblicima učešća u javnom životu, programi usmereni na unapređenje komunikacije i nenasilnog rešavanja konflikata i oni koji su usmereni na primenu nastavnih metoda koje će podsticati razvoj kritičkog i nedogmatskog mišljenja. Svi se slažu da obrazovni sistem ima ključnu ulogu u procesu demokratizacije društva i da bi pomenuti programi trebalo da doprinesu afirmaciji različitosti, uvažavanju slobode izbora, poštovanju jednakosti, vladavine prava, negovanju dostojanstva i samopoštovanja, razvoju samosvesnih i odgovornih građana..., a ovi principi manje-više su istaknuti u svim udžbenicima građanskog vaspitanja u zemljama bivše Jugoslavije. Iako nema dovoljno istraživanja koja bi potvrdila efekte ovih programa u praksi, nema sumnje da je uvođenje obrazovanja za demokratiju doprinelo nekim promenama kod đaka, pre svega u smislu drugačije komunikacije sa okolinom. Istraživači ukazuju da je još rano govoriti o uticaju ovog predmeta na formiranje „aktivnih i odgovornih članova društvene zajednice“ i da obrazovanje za demokratiju može da

Obrazovanje za demokratiju i građansko društvo i dalje na dugom štapu

unapredi neke oblike društvenog, privrednog i kulturnog života u našem regionu, ali da očekivanja treba da budu realna, s obzirom na sukobe u protekloj deceniji. Očekivani efekti unutar određenih država takođe su na dugom štapu, jer poznavaoци ove problematike ukazuju da su potrebne šire promene u nastavi obaveznih predmeta, kao i promena celokupne atmosfere u školi. Razvijanje svesti o ljudskim pravima i slobodama ne garantuje da će učenici biti spremni da to primenjuju u praksi, kao što ni poznavanje pojmova prava i odgovornosti i demokratskih procedura ne znači i praktikovanje demokratskih vrednosti.

Građansko vaspitanje je kao fakultativan predmet prvi put uvedeno u škole u Srbiji u jesen 2001. i to u prvim razredima osnovne i srednje škole, da bi godinu dana kasnije ovaj predmet dobio status obaveznog izbornog, kao i veronauka. Do danas je urađeno devet programa koji se realizuju u pet razreda osnovne i četiri razreda srednje škole. Iako su strani eksperti nakon prve godine primene programa uradili evaluaciju, u kojoj su preporučili da građansko vaspitanje ne treba da bude alternativa veronauci, prosvetne vlasti u Srbiji do danas nisu odustale od tog koncepta. Radmila Gošović procenjuje da ova preporuka nije poštovana, jer „nije nastavljena celovita reforma obrazovanja u kojoj bi se stvorili mogućnost, prostor i način da svi učenici steknu znanja i veštine neophodne za aktivno i odgovorno delanje u građanskom društvu.“

Projekat Građanin

Građanske inicijative su, u saradnji sa Ministarstvom prosvete i sporta Srbije, od 2002. godine sprovodile „Projekat građanin“, kao pilot program građanskog obrazovanja za šesti razred u 150 osnovnih škola. - „Projekat Građanin“ promovise sposobno i odgovorno učešće đaka, njihovih roditelja i nastavnika u životu lokalne zajednice, a učenici se kroz program upoznaju sa svojim pravima i obavezama, kao i demokratskim principima i procesima. Đaci su u razredu tokom godine zajedno radili na uočavanju problema lokalne sredine, prikupljali i procenjivali podatke o izabranom problemu, predlagali mere za njegovo rešavanje, a potom razvijali konkretan plan za ostvarivanje tih mera. Sprovođenje programa u školskoj praksi je kontinuirano praćeno i prilagođavano iskustvima nastavnika i potrebama učenika. S obzirom na cilj - aktivaciju školske i lokalne zajednice u uočavanju i rešavanju problema u njihovom okruženju - možemo reći da je projekat imao uspeha u podizanju nivoa svesti o realnom stanju u zajednici, percepciji problema u njoj i početnoj aktivaciji ka nalaženju rešenja. Učenici koji su učestvovali u programu svesniji su potrebe za informisanjem i ličnim angažovanjem i više vrednuju timski rad u poređenju sa vršnjacima koji nisu učestvovali u ovom projektu. Nakon adaptacija programa, „Projekat građanin“ je od školske 2005. i 2006. uveden kao izborni predmet - kaže Vladimir Jovanović iz Građanskih inicijativa.

- Nvladina organizacija Građanske inicijative uključena je od 2002. u kreiranje nastavnog programa za izborni predmet građansko vaspitanje. Sadržaji koje smo razvijali su koncipirani tako da se učenicima omoguće sloboda izražavanja mišljenja i stavova, unapređenja veština komunikacije, razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, argumentovanja i zalažanja za sopstvene stavove, odgovornog odlučivanja i delanja. Realizacija programskih sadržaja se zasniva na korišćenju interaktivnih i istraživačkih metoda rada - kaže Vladimir Jovanović iz Građanskih inicijativa.

Podsećajući da su programi građanskog vaspitanja razvijani od godine do godine zbog čega nastavnici, roditelji i učenici nisu imali celovitu informaciju o sadržajima i opštem cilju ovog predmeta, naš sagovornik ističe da su se oni uglavnom opredeljivali na osnovu ličnih afiniteta ili onoga što veruju da je cilj predmeta. Jovanović smatra da je još rano meriti rezultate i efekte građanskog vaspitanja, ali da se može reći da se učenicima najviše dopada atraktivan, nestandardni način rada, odnos nastavnika prema njima tj. poštovanje i uvažavanje. Kako kaže, najveće promene kod učenika se vide u njihovom socijalnom sazrevanju.

- Jako je teško govoriti o prednostima uvođenja ovog predmeta kada se ima u vidu kontekst u kome se to dogodilo i kada je odmah stavljen u položaj predmeta koji je alternativa veronauci. Iako je jedno od osnovnih građanskih prava, pravo na veroispovest, opredeljivanje za predmet građansko vaspitanje ili veronauka u Srbiji postaje političko pitanje, pitanje koje nameće i produbljuje podelu na modernu ili konzervativnu Srbiju. Tome je svakako doprinela i nejasna slika o svrsi građanskog vaspitanja, nepostojanju nastavnih programa i razvi-

jenih sadržaja. Dosadašnji sadržaji građanskog vaspitanja su se bavili temama nenasilne komunikacije, prepoznavanja sopstvenih potreba i potreba drugih. Iako potrebno, ovo je bilo nedovoljno za razvijanje aktivnog i odgovornog građanstva. Takođe je nedovoljno razrađivana kulturna pretpostavka građanstva. I pored svih poteškoća koje proizilaze iz konteksta u kome je uveden predmet građansko vaspitanje, i može se sa sigurnošću reći da su dobili za učenike koji pohađaju nastavu ovog predmeta velike. Oni govore o drugačijem odnosu sa nastavnicima, slobodi da otvoreno diskutuju, pitaju, izraze svoje mišljenje, kao i da osećaju da mogu da utiču i menjanju stvari, da su uključeni i da se pitaju - tvrdi Jovanović.

Slične zaključke do kojih su došli u Građanskim inicijativama potvrđuje i istraživanje o načinu realizacije i efektima verske nastave i građanskog vaspitanja u školama u Srbiji, koje je 2003. godine sproveo Institut za pedagoška istraživanja iz Beograda, u saradnji sa Centrom za empirijska istraživanja religije iz Novog Sada. Ispitivanjem su obuhvaćeni roditelji učenika prvog razreda osnovne i učenici prvog razreda srednje škole, na kraju prve školske godine u kojoj su ova dva predmeta bili obavezni izborni. Generalno posmatrano, građansko vaspitanje je uglavnom dobro prihvaćeno i od strane roditelja i od strane učenika, najviše zbog načina rada (ovo navodi 64 odsto roditelja i 53 odsto učenika), ali i onih čije je opredeljenje samo izbor između dva „nužna zla“. Kada je reč o predviđenim pozitivnim efektima predmeta, može se zaključiti da se oni reflektuju preventivno na planu ličnog razvoja pojedinca i da je zasad nerealan govoriti o razvijanju njegovih socijalnih kompetencija.

Kao najčešći razlog zbog kojih su se opredeljivali za ovaj predmet, roditelji su navodili očekivani uticaj na ličnost i buduće pozitivne promene u ponašanju deteta, dok su se srednjoškolski oslanjali na sopstvena interesovanja i preferencije ili na mišljenje svojih vršnjaka. Čak 57 odsto roditelja izjavilo je da je nastava građanskog vaspitanja ispunila njihova očekivanja, a tako misli i 47 procenata srednjoškolaca. I roditeljima i đacima se ubedljivo najviše sviđa način rada na časovima građanskog vaspitanja - ovu činjenicu je istaklo 64 odsto roditelja i 53 odsto učenika. Mlađoj deci odgovara učenje kroz igru, pokret, crtanje, dok je za srednjoškoce presudno što mogu da iskažu svoje mišljenje i što ih nastavnici

građanskog vaspitanja uvažavaju. Ono što se đacima ne dopada u vezi je sa nekim sadržajima predmeta i organizacijom same nastave. Za 84 odsto roditelja i 72 procenta srednjoškolaca gradivo je razumljivo, dok 18 odsto đaka misli da je sve to gradivo preopširno. Treba istaći da su učenici mnogo kritičniji od roditelja: iako su za 90 odsto učenika lekcije razumljive i za dve trećine zanimljive, skoro trećina anketiranih smatra da je nepotrebno. Treba navesti i podatak da oko trećina srednjoškolaca smatra da građansko vaspitanje za njih predstavlja dodatnu obavezu i opterećenje, jer moraju više da rade, a da pri tom mnoge učenike gradivo uopšte ne interesuje.

Na pitanje do kojih promena je došlo pod uticajem nastave građanskog vaspitanja, roditelji su navodili da su im deca postala komunikativnija, da

znanja o društvu, porodici, školi, lokalnoj sredini, ostalim društvenim fenomenima, da se podstakne razvoj demokratskih stavova i vrijednosti i razviju određene socijalne vještine. Kroz ovaj predmet želimo da kod dece razvijemo opšte vrijednosti na kojima počiva ukupan sistem obrazovanja i društvo uopšte. Međutim, više od toga želimo razvijati građansko obrazovanje kao princip u nastavi, kao stil ponašanja i rada i tako doprinijeti poboljšanju ukupne demokratske klime u školi - kaže Vidosava Kaščelan iz Zavoda za školstvo Crne Gore.

Pre početka nastave građanskog vaspitanja, u javnosti su se mogli čuti prigovori da su uprave škola i nastavnici ušli u ovaj projekat nepripremljeni, da neki nastavnici nemaju dovoljno građanskog senzibiliteta za nastavu i da su neki od njih dobili časove građanskog vaspitanja samo zato

Svi se slažu da obrazovni sistem ima ključnu ulogu u procesu demokratizacije društva i da bi pomenuti programi trebalo da doprinesu afirmaciji različitosti, uvažavanju slobode izbora, poštovanju jednakosti, vladavine prava, negovanju dostojanstva i samopoštovanja, razvoju samosvesnih i odgovornih građana..., a ovi principi manje-više su istaknuti u svim udžbenicima građanskog vaspitanja u zemljama bivše Jugoslavije

otvorenije pokazuju svoja osećanja mišljenja, da uspešnije razrešavaju konflikte sa vršnjacima i da prihvataju obaveze u većoj meri nego ranije. Učenici procenjuju da su spremniji da salužaju druge, da su postali tolerantniji, kao i da više poštuju sebe i druge. Polovina ispitanika je izjavila da nije uočila nikakve promene. U istraživanju je od učenika traženo da procene u kojoj meri je nastava ovog predmeta doprinela ostvarenju ponuđenih ciljeva, a najčešći odgovori su da građansko vaspitanje u velikoj meri doprinosi da bolje upoznaju sopstvena prava i obaveze, da bolje razumeju sebe i druge i da im građansko vaspitanje pomaže da postanu bolji ljudi.

- Građansko vaspitanje prvi put je u Crnoj Gori uvedeno od ove školske godine u 20 osnovnih škola u kojima je počela nastava po novim, reformisanim planovima i programima. Predmet je obavezan za sve učenike šestog i sedmog razreda, ali da se može naći na listi izbornih predmeta za osmi i deveti razred, kao i u sva četiri razreda gimnazije. Prilikom izrade programa ovog predmeta, vodilo se računa da djeca usvoje određena

da bi popunili normu. U medijima je pominjano i da su neki roditelji opstruirali nastavu, smatrajući građansko vaspitanje nekom vrstom političkog pritiska. Prosvetni radnici su, međutim, demantovali ove navode.

Budući da ne postoji nastavni kadar koji ima inicijalno obrazovanje za ovaj predmet, Vida Kaščelan napominje da je on otvoren za nastavnike svih struka, s tim što prednost imaju društvene nauke, umetnost i jezici. Svi nastavnici prolaze veoma ozbiljnu obuku, koju sprovodi Centar za građansko obrazovanje u saradnji sa Zavodom za školstvo i uz podršku Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju.

- Prvi pokazatelji govore da je predmet dobro prihvaćen i da su djeca veoma zadovoljna, da ova nastava unosi novi duh u školu, prije svega jer su im teme sa kojima su se na početku sreli (porodica i škola) vema bliske, što je nastava tako organizovana da uvažava iskustvo djeteta, da djeca sama uočavaju probleme i pokušavaju da ih rešavaju. Sudeći prema prvim utiscima, možemo očekivati da učenici narednih godina biraju građansko vaspitanje kao izborni predmet. Utisci su da se učenici

bolje osjećaju u nastavi ovog predmeta, jer se prvenstveno radi na drugačiji način, više ih uvažavaju, više se sluša i uvažava njihovo mišljenje, a samim tim su i nastavnici zadovoljniji, kao i roditelji. Ovo je model kome treba da teži ukupna nastava – ističe Vidosava Kaščelan.

Izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje, Daliborka Uljarević, napominje da je rano davati potpunu ocenu o popularnosti i prihvaćenosti ovog predmeta i dodaje da je „crnogorska javnosti nedovoljno informisana o konceptu građanskog vaspitanja, što bi u budućnosti trebalo promeniti“.

- Vidljivo je da nastavnici postaju mnogo sigurniji i da rado drže nastavu ovog predmeta, u poređenju sa prvobitnom bojazni na početku školske godine. Roditelji su oslobođeni straha da će ovo biti dodatni teret na već ionako obimno i zahtjevno gradivo. Utisci su i da su djeca rado prihvatila drugačiji način rada, ali i teme o kojima se govori – kaže Daliborka Uljarević.

Crnogorska prosvetna vlast nije uvela veronauku kao alternativni predmet građanskom vaspitanju što je po oceni naše sagovornice „dobro, s obzirom na multikulturalnu i multikonfesionalnu strukturu stanovništva, ali i na opredjeljenje da se stvara građansko društvo koje ne trpi podele te vrste“.

U Kantonu Sarajevo, predmet građansko obrazovanje - demokratija i ljudska prava prvi put je uveden kao obavezan školske 2001/2002. godine. Učenici osmog razreda osnovne škole ovaj predmet slušaju jednom nedeljno, a gimnazijalci, učenici srednje tehničke i srednje stručne škole pohađaju nastavu građanskog obrazovanja u trećem razredu i to dva časa sedmično. U sarajevskom kantonu, ovaj predmet mogu predavati nastavnici koji imaju odgovarajuću stručnu spremu, odnosno koji poseduju sertifikat CIVITAS-a.

- U školama u Kantonu Sarajevo, na časovima ovog predmeta se obrađuju teme autoritet, odgovornost, pravda i privatnost. Primjenom interaktivne metode, učenici su apsolutno subjekti u procesu sticanja znanja i vještina, te evaluacije i samoevaluacije. Sve su im teme zanimljive. Vole da učestvuju sa vlastitim primjerima iz okruženja gdje žive, a posebno ih zanima istraživanje i predlaganje mjera javne politike. Đaci već imaju značajne uspjehe u organizovanju raznih aktivnosti, a najbolja platforma za njihovo djelovanje je Vijeće učenika. Evaluacija je vršena u školi, koju su radili predmetni nastavnici, u dijalogu sa učenicima i anketom. Takođe je rađena u organizaciji Prosvjetno-pedagoškog zavoda Kantona Sarajevo, primjenjujući zadatke objektivnog tipa. Predmet je prihvaćen od strane učenika, veoma je popularan. Nastavnici kao i roditelji su se aktivno uključili u ovaj proces demokratizacije, preko

roditeljskih sastanaka, Vijeća roditelja i drugih aktivnosti. Roditeljima i nastavnicima se često na sjednicama nastavničkih vijeća i roditeljskim sastancima prezentuju istraživački projekti, koje učenici veoma uspješno rade i to sa velikim interesovanjem. Održavaju se i školska takmičenja između razreda i sekcija, na nivou općine, kantona i Federacije Bosne i Hercegovine. Organiziraju se aktivnosti povodom obilježavanja značajnih datuma (Dan prava djeteta i slično), kao i razne manifestacije zatvorenog ili otvorenog tipa prema društvenoj zajednici (okrugli sto, debata, izložbe učeničkih radova i sl.) – kaže pomoćnica ministra obrazovanja Kantona Sarajevo, Sabaheta Zvizdić.

U Hrvatskoj je 1999. godine dovršen Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, ostvaruje se u vidu opsežnog društvenog projekta koji ulazi u sva područja odgoja i obrazovanja od predškolskog odgoja do srednje škole, obrazovanja odraslih, visokoškolskog obrazovanja i obrazovanja kroz medije. Kroz njega se ostvaruju suvremeni nacionalni, europski i međunarodni standardi u pogledu odgoja za mir, ljudska prava, demokraciju, odgoja identiteta i međukulturnog razumijevanja, istraživanja humanitarnog prava te održivog razvoja, navode u Zavodu za školstvo Republike Hrvatske.

U evaluacijskom istraživanju koje je bilo provedeno 2002. godine pokazalo se da se program ostvaruje u svim školama, ali različitog intenziteta i na različite načine. Škole su prema svojim mogućnostima i potrebama, na temelju Nacionalnog programa, razvile različite modele odgoja za ljudska prava, po čemu su postale posebne i prepoznatljivije u hrvatskom školskom prostoru. U nekim školama postoji i više od 20 projekata i vannastavnih aktivnosti koje se odnose na odgoj za ljudska prava, demokratski građanski odgoj, interkulturalni odgoj, odgoj za mir i nenasilno rešavanje sukoba, te ekološki odgoj.

U Zavodu za školstvo naglašavaju da su već sada vidljive promene koje nastaju pod uticajem integracije odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Reč je o promenama u poimanju odgojno-obrazovnog procesa od planiranja, programiranja, do poučavanja usredsređenog na aktivnu i interaktivnu pedagošku uključenost učenika u proces školskog učenja otkrivanjem, razmišljanjem, zaključivanjem, uzajamnim i zajedničkim učenjem. Sve više se koriste nove metode učenja i poučavanja koje vode aktivnom učenju i uključenosti učenika. Težište učenja i poučavanja premešta se od reproduktivnog zapamćivanja ka kvalitetu sticanja bitnih znanja i razvoja misaonih vještina – razmišljanja, zaključivanja, vještina razlučivanja bitnog od nebitnog...

Radmila Pejić

Ambasador Douglas Dejidson, šef misije OSCE u BiH

Bez obzira na turbobno mišljenje koje sam morao da iznesem u pogledu obrazovanja, Bosna i Hercegovina je učinila neverovatne pomake u jednoj jedinoj deceniji izdigavši se iz ratom opustošene zemlje i postavivši temelje funkcionalnog demokratskog sistema. On je daleko od savršenog, ali takvog nema ni u jednoj zemlji. Ukoliko bude prevazišla etničke razdore koji je pritiskaju, i krenula prema demokratskom sistemu zasnovanom na individualnim pre nego na nacionalnim pravima, mislim da uskoro može da se izbori za zaslužno mesto unutar veće evropske familije demokratija.

Zajednički problemi

■ **Misija OEBS-a u Bosni i Hercegovini je angažovana u pogledu reforme obrazovanja od 2002. godine. Da li možete da nam navedete područja u kojima se to odvija, kao i konkretne promene do kojih je do sada došlo?**

Do konkretnih promena je došlo u nekoliko područja. Navešću samo neka koja u ovom trenutku želim da istaknem.

Interi sporazum o zadovoljavanju posebnih potreba i prava dece povratnika, bio je prvi važan korak u stvaranju nediskriminativnog sistema obrazovanja. To smo sproveli tako što smo obezbedili uslove da deca izbeglica i izmeštenih lica, koja su se vratila u zajednice u kojima su živeli pre rata, mogu nesmetano da pohađaju školu.

Svi ministri obrazovanja u Bosni i Hercegovini su se složili u pogledu smernica za pisce i izdavače udžbenika istorije – dve najosetljivije i ljubomorno čuvane oblasti u sva tri nastavna plana ove zemlje – da će ukoliko se slože, a nadam se da hoće, najzad učenicima pružiti osnovno razumevanje istorije i geografije sva tri konstitucionalna naroda, kao i nacionalnih manjina ove zemlje. Na sličan način smo svedoci i značajnog razvitka u pogledu akcionog plana obrazovnih potreba Roma i članova drugih nacionalnih manjina u BiH, takođe.

Tu su još i drugi dokumenti koji su potpisani ali, da citiram Šekspira, „češće su se ispoljavali u vidu prekršaja nego pridržavanja propisa“. Konkretno mislim na Državni okvirni zakon za osnovno i srednje obrazovanje, koji je državni parlament jednoglasno izglasao pre više od tri godine, kao i na potpisivanje Bolonjske deklaracije i Lisabonske identifikacione konvencije u pogledu visokog obrazovanja.

■ **Jedna od prvih stavki koja se pominje u državnim strategijama obrazovnog sistema čitavog regiona jeste depolitizacija obrazovanja. Do kojeg je stepena to moguće ostvariti u BiH i koje mere preduzimate da bi to zaživelo?**

Neverovatno je kako jezik prodire u sve ono što radimo. U engleskom jeziku, mi imamo različite reči za „sistem“ i „politiku“. U sva tri konstituciono-prepoznatljiva jezika Bosne i Hercegovine, koliko je meni poznato, sva tri naroda u principu koriste istovetnu reč u oba slučaja – politika. Ovo može da bude problem, jer između ova dva koncepta o kojima govorimo postoje značajne razlike. Sasvim je dopustivo da obrazovni sistem bude predmet rasprave Saveta ministara, parlamenta, pa čak i političkih kampanja. Međutim, nije pogodno da se politika meša u administrativne aktivnosti škola. U Bosni i Hercegovini, nažalost, više puta

sam viđao primere škola koje su bile tretirane, i to veoma uspešno, kao stvar zloupotrebe političkih stranaka. U Republici Srpskoj, na primer, pre nekih godinu dana, saznao sam da su pripadnici vladinih stranaka u to vreme sami sebe postavljali na rukovođa mesta u školama. Slične se stvari događaju, i to sve učestalije, i u Federaciji. Sada kada u ovoj državi postoje školski odbori, čini se da to pruža još jedan vid mogućnosti da političari na mesta vlasti postave ljude iz svoje stranke. Meni se čini da bi bilo mnogo bolje da se direktori škola i predsedavajući školskih odbora postavljaju na bazi zasluga i profesionalne kvalifikacije, a ne na osnovu političke pripadnosti. To i jeste razlog što neprestano insistiram na razdvajanju sistema od politike, kada govorimo o obrazovanju.

■ **Nedavno ste izjavili da je jedan od vaših prioriteta u BiH upravo reforma obrazovanja, i da ona predstavlja budućnost ove zemlje. U isto vreme, situacija na terenu pokazuje da, sudeći po nedavno izvedenoj anketi, takoreći četvrtina mladih ljudi želi da napusti zemlju. Kakvu budućnost ima jedna zemlja iz koje njena budućnost odlazi ili ima želju da ode?**

Reforma obrazovanog sistema sama po sebi neće okončati „odliv umova“. Razlozi za to su i suviše kompleksni da bismo sada raspravljali o njima. Ali, rezultati istih tih anketa koje pominjete pokazuju tendenciju da mladi ljudi ne osećaju da u ovoj zemlji ima budućnosti za njih. Sve dok im ona ne ponudi ekonomske mogućnosti, osećaj bezbednosti i izgled boljeg sutra, odliv mladih ljudi će se nastaviti.

Ali, upravo stoga što su ljudi ove zemlje pametni, sposobni i vredni, mnogi od njih mogu uspešno da se ise i uspeju u inostranstvu. Sasvim je sigurno da je nekadašnji obrazovni sistem ove zemlje nešto uradio kako treba, jer sam lično upoznao jedan broj mladih koji su otišli na najbolje američke univerzitet i postigli izvrsne rezultate. Gde god da pogledamo, odvijaju se neprekidne rasprave – u Sjedinjenim Američkim Državama, Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i u mnogim zemljama Evrope – o tome kako na najbolji način obrazovati decu kao zalog

budućnosti. Da li se treba usredsrediti na praktične predmete, kao što su, npr. biznis, inženjerstvo, ili treba, recimo, insistirati na filozofiji ili istoriji? Da li da se potencira na mehaničkom pamćenju i učenju napamet ili na kreativnosti i kritičkom razmišljanju? Nije na meni da dajem odgovore na ovakva pitanja. Ona su, kao što sam i ranije napomenuo, na upravljačima i prosvetiteljima da to razmatraju i o tome odlučuju. Oni su ti koji konačno moraju da postave obrazovni sistem za Bosnu i Hercegovinu – naravno, u razgovoru i dogovoru sa stanovnicima ove države.

Ali, mislim da možemo da se složimo u pogledu toga da postoje određene reforme koje će popraviti uslove za mlade ljude ovde, a možda i učiniti da oni pože da ostanu u ovoj zemlji. Jedna je, svakako, zakonska uredba koja se tiče zakona visokog obrazovanja, koja će im pružiti mogućnost da nastave školovanje na univerzitetima u Evropi, a da se potom mogu vratiti sa diplomom tih univerziteta, koje će lokalni poslodavci priznavati. Druga reforma je da se izmeni način na koji se obrazovanje finansira, što znači da se manje daje na administraciju, a više samim školama. Često čujem da su mnoge rasprave opštinskih uprava u pogledu obrazovanja apstraktne, jer oni ne mogu da priušte ni grejanje škola, a kamoli opremu naučnih laboratorija ili kompjutere za dake. Što ovakva situacija bude duže trajala to će zemlja sve dublje propadati.

Na kraju moram da kažem, a to je ono što je po meni najvažnije, da obrazovni sistem ove zemlje svoje dake mora da nauči da budu građani jednog multietničkog društva i jedne demokratske zemlje. Vlada Sjedinjenih Država ovo naziva „građansko obrazovanje“. Ovo ne zahteva da svi moraju da govore istim jezikom ili da pripadaju jednoj etničkoj grupaciji. Međutim, ono zahteva da škole sve dake u Bosni i Hercegovini podučavaju da svi oni žive u istoj državi, sa zajedničkom istorijom i geografijom i sa glavnim gradom koji nije ni Zagreb ni Beograd, već Sarajevo. U isto vreme, dake treba podsticati u pogledu tolerancije, pa čak i potrebe da sa dobrodošlicom prihvate

Neefikasno i skupo

■ **Da li biste prokomentarisali nepriličnu i nefunkcionalnu administraciju u sferi obrazovanja?**

Mogu samo da istaknem ono očigledno, a to je da je postojanje deset kantonalnih ministara obrazovanja, plus jedan oblasni ministar (Brčko), dva ministra entiteta, kao i jedan koordinacioni ministar državnog nivoa (građanska pitanja), prilično mnogo za državu ove veličine koja se, pride, nalazi i u teškoj ekonomskoj situaciji. Treba da napomenem i to da se čini da nijedan od ovih ministara nije voljan da razgovara sa bilo kojim od ostalih. To znači da čitav sistem nije samo rascepan i neefikasan, već previše košta i ne donosi nikakvu korist.

razlike kod drugih, a ne da ih se plaše. Takva promena u sadašnjem sistemu bi, čini mi se, doprinela osećanju većeg poverenja u budućnost Bosne i Hercegovine a, možda, i većoj spremnosti da se ostane i živi u njoj.

■ **Proglasili ste administrativno spajanje 50 škola. Da li nam možete objasniti o čemu se radi, imajući u vidu programske razlike, tj. velike različitosti u pogledu državnih grupa predmeta (maternji jezik, istorija, geografija...)?**

Nažalost, tako nešto uopšte nismo proglasili. Voleo bih da je to moguće, s obzirom na činjenicu da zakon nalaže da do toga dođe, ali to nam nije pošlo za rukom. Postoji 50 neobičnih škola koje su formirane kao „dve škole pod istim krovom“. i sami smo doprineli takvoj situaciji, jer je međunarodna zajednica podržala osnivanje takvih škola da bi se što više ljudi vratilo. Ovo je urađeno u periodu kada su mnoga deca - povratnici imala osećaj - ili su smatrala da ga imaju - da odlaze u školu koja se nalazila u privatnoj kući, i tome slično; ovo im je barem obezbedilo da za školu imaju zgradu. Ali, ideja „dve škole u jednoj“ trebalo je da bude samo privremeno rešenje. To što su sada dobile auru stalnosti veoma je loše. Sve što tražimo od kantonskih vlasti da sada urade jeste da oforme jedinstvenu, zajedničku administraciju - drugim rečima, da imaju jednu školu pod jednim krovom, a ne dve. Ta promena bi popravila situaciju jer bi pojednostavila i razjasnila upravu škole i njenu administraciju, uštedela novac koji bi mogao razumnije da bude iskorišćen na infrastrukturu, dok bi u isto vreme omogućila korišćenje različitog nastavnog plana. Meni se ne čini da je to teško ostvariti ili da predstavlja nekakvu pretnju, ali je barem jedan kantonski ministar obrazovanja bio pre spreman da izgubi posao nego da to pokuša da sprovede, tako da mi se čini da mora da sam u čitavoj stvari nešto propustio da shvatim. Do sada, dakle, nijedan od predstavnika sadašnjeg sistema nije bio u mogućnosti da mi to razjasni.

■ **Kako gledate na stručnu reformu obrazovanja, koja od njih se u Evropi smatra najvažnijom u pogledu što uspešnijeg pronalaza zaposlenja za mlade ljude?**

Ona jeste važna, naročito ako uzmemo u obzir broj đaka u ovdašnjim srednjim školama, koji se upisuju u stručne i tehničke škole i kojima je sada neophodno da budu obučeni za poslove ne prošlosti već budućnosti. Ali, radije bih to ostavio Evropskoj komisiji i Svetskoj banci, jer oni direktno rade na ovom pitanju.

■ **Po vašem mišljenju, šta bi mladi ljudi sami mogli da urade da poboljšaju buduće uslove života u svojoj zemlji?**

Malopre sam pominjao „građansko obrazovanje“. Smatram da bi najvažnija stvar koju bi mladi mogli sami da urade bilo to da aktivno učestvuju u političkom životu ove zemlje. Kao prvo, oni koji imaju

dovoljno godina da glasaju to treba i da urade. Ovo je jedan od način na koji će političari biti primorani da odgovore na njihove potrebe i zahteve. Možda bi, takođe, trebalo da se organizuju u grupacije, da iskoristim jezik ustava SAD, koje će tražiti naknadu za pretrpljene nedaće. Na kraju, smatram da bi mogli da urade ono što njihove političke vođe ali i roditelji često nisu spremni da učine - da posegnu preko granica koje još uvek dele etničke grupe u ovoj državi. Deset godina nakon groznog i svirepog rata, znam da to nije jednostavno uraditi. Ali, mladi ljudi ove zemlje, bez obzira na etničku pripadnost ili mesto boravka, imaju mnoge zajedničke probleme. Kada bi se ujediniili u pokušaju da ih reše, ostvarili bi ogroman pomak ka boljoj budućnosti.

■ **Isto tako, postoje mnogobrojni problemi u oblasti visokog obrazovanja. Da li biste mogli da nam kažete kakav je vaš stav u tom pogledu - s obzirom na neuspeh po pitanju prihvatanja zakona o visokom obrazovanju, probleme sa opremom, koja je stara i beskorisna, učionicama, kao i poteškoće sa kojima se suočavaju predavači na univerzitetima?**

Nedavno je objavljeno nekoliko članaka u lokalnim novinama o problemima visokog obrazovanja. U većini tih tekstova se ističe da Bosna i Hercegovina izdvaja veoma mali procenat iz vladinog budžeta za visoko školstvo, da od toga nije moguće da univerziteti obezbede novu opremu ili da se pozabave problemima predavača. Govori se o tome da profesori neprestano ponavljaju ispitne testove, s obzirom na činjenicu da na taj način zarađuju dodatni novac, i da često predaju i na drugim mestima. Ako je sve to istina, onda će se ovi problemi rešiti jedino tako što će se pojaviti priliv velike količine novca ili, pak, smanjiti obim i broj institucija visokog školstva.

Malo je onoga što mi iz OEBS-a možemo da uradimo u pogledu finansijskih poteškoća, osim možda da podstaknemo vlasti da nešto urade po tom pitanju. Ali možemo, i to već radimo, da damo predlog da država i sama započne sa neophodnim reformama tako što će doneti zakon o visokom obrazovanju koji će dovesti državu na istu ravan sa onim što se zove „Bolonjski proces“. Još 1999, dvadeset i devet evropskih ministara obrazovanja sastalo se i odlučilo da osnuje „Područje evropskog visokog obrazovanja“. Bosna i Hercegovina se kasnije pridružila ovom procesu, ali je ostalo da sprovede donesen zakon i počne da deluje po njegovim principima. Međutim, dok pojedini univerziteti, pa čak i određeni kantoni idu u pravcu toga da sprovedu strukturu koju je osmislio ovaj proces - najčešće, stvaraju jedinstvene univerzitetne umesto autonomnog zbira fakulteta; moglo bi da se kaže „jedan univerzitet, pod jednim krovom“ - ova država je jedna od poslednjih, ako ne i poslednja u Evropi koja se priklanja zahtevima Bolonjskog procesa. To će biti ostvareno

formiranjem neophodnih institucija na državnom nivou. I u ovom pogledu ona uveliko zaostaje za ostatkom Evrope. Šteta, jer bi sprovođenjem ovih evropskih principa visokog školstva ova država verovatno mogla da započne sa poboljšanjem finansijske situacije svojih univerziteta, jer ovaj Proces, između ostalog, pruža mogućnost da se diploma prvog stepena stiče u roku od tri godine, a drugog u roku od dve, što je znatno kraće vreme nego što studenti sada ovde provode na univerzitetima, koliko mi je poznato, uz ogromne lične troškove, troškove univerziteta koji pohađaju, kao i same države.

■ **Da li nam možete izložiti stav OEBS-a po pitanju jednakosti polova, nacionalnih manjina, odnosa prema ljudima sa posebnim potrebama. Ukratko, koji su to veliki problemi sa kojima se ovaj region suočava u ovim sferama u fazi kada se tek zasniva građansko društvo?**

U tom pogledu smo veoma jasni i precizni: svako dete u Bosni i Hercegovini mora da ima pravo na jednaku mogućnost obrazovanja bez diskriminacije po bilo kojim osnovama - etnička grupa, vera ili pol. Bosna i Hercegovina je potpisala određen broj međunarodnih konvencija čija je suština upravo ovo o čemu govorimo. To uključuje Evropsku konvenciju zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, Međunarodnu konvenciju eliminacije svih oblika rasne diskriminacije i Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ovo na neki način obavezuje sadašnju vlast ove države da se pobrine da se to i poštuje. Sam obilazak škola u mnogim delovima ove zemlje, međutim, ukazuje na činjenicu da u pogledu obrazovanja ovo često nije slučaj. Sudeći po raznim izveštajima, sve je veći broj devojčica koje prekidaju osnovno školovanje, dok mnoga romska deca još ne idu redovno u školu. Bilo bi, dakle, korisno kada bi se građani organizovali i ukazali na ove propuste za koje su odgovorni izabrani i postavljeni zvaničnici.

■ **Kako vidite demokratsko, građansko društvo u jugoistočnoj Evropi u budućnosti?**

To je jedna previše široka tema da bih ovim povodom pričao o tome. Jedino što mogu da kažem jeste da, bez obzira na trenutno mišljenje koje sam morao da iznesem u pogledu obrazovanja, Bosna i Hercegovina je učinila neverovatne pomake u jednoj, jedinjoj deceniji izdigavši se iz ratom opustošene zemlje i postavivši temelje funkcionalnog demokratskog sistema. On je daleko od savršenog, ali takvog nema ni u jednoj zemlji. Ukoliko bude prevazišla etničke razdore koji je pritiskaju, i krenula prema demokratskom sistemu zasnovanom na individualnim pre nego na nacionalnim pravima, mislim da uskoro može da se izbori za zasluženo mesto unutar veće evropske familije demokratija.

Bojana Čebić

Na pola puta

Stanje građanskog društva na prostorima bivše Jugoslavije - ako je sve tako dobro, zašto je sve tako loše?

građansko društvo prividno sličnim organizacijama pod državnom kontrolom.

Dr Ivan Šijaković, profesor na predmetu sociologija na Ekonomskom fakultetu u Banjaluci, čija je specijalnost između ostalog i edukacija iz oblasti civilnog društva, tvrdi da je politička kultura na prostoru bivše Jugoslavije (Srbija, Crna Gora, BiH, Makedonija i Hrvatska) opterećena i zarobljena u vrtlogu tri dominantne pojave: a) partiokratije, tu se misli na dominaciju mnoštva političkih partija nad državom i građanskim društvom; b) etnokratije, kao oblika dominacije i vladavine etničkih i nacionalnih elemenata u formi mitova i tradicionalnih simbola, u svim oblastima društvenog života i c) teokratije, koja označava dominantno prisustvo tradicionalnih verskih i religijskih obeležja u vidu verske ideologije koja se nameće građanskom društvu kao jedina „prava“ varijanta duhovnog, kulturnog i socijalnog načina života i delovanja.

Ove pojave čine tri prepreke, tri rešetke, koje sprečavaju brzi razvoj demokratije, civilnog društva, javnog mnjenja, slobode, autonomije i pravne države kao odlučujućih elemenata koji utiču na oblikovanje tolerantne i civilizovane političke kulture.

Zagorka Golubović, dugogodišnji profesor antropologije i saradnik Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, konstatuje da u današnjoj Srbiji nisu stvorene neke osnovne pretpostavke za konstituisanje

modernog građanskog identiteta kao uslova za funkcionisanje autonomnog civilnog društva. Proces se nalazi na pola puta, građanska svest se postepeno budi, ali povremeno i opada. Međutim, ljudi danas u Srbiji nisu više podanici, već zbog činjenice da su shvatili da vlast nema apsolutnu moć nad njima kao nepromenljiva bogomdana sila pred kojom moraju da sagnu glave i bezuslovno joj se pokore. Oni shvataju sada da vlast više nije nesmenjiva i upozoravaju da i ovu vlast mogu smeniti na izborima, kao što su učinili i sa vladavinom Slobodana Miloševića 2000. Ali, se još nije razvila svest o tome da nisu izbori jedini način opoziva vlasti koja ne sluša glas javnosti, radeći pre svega u sopstvenom interesu (radi očuvanja pozicija na vlasti), već da treba kontinuirano razvijati forme kontrole i otpora, da bi se i politička elita emancipovala u smislu sposobnosti da demokratski vlada.

Da građanski identitet još nije dovoljno konstituisan, ukazuje Golubović, pokazuje i činjenica da se populacija još uvek opredeljuje između nacionalnog identiteta i tek stižućeg građanskog identiteta; a to znači da se jedan deo potčinjava autoritetu nacije, ostajući u okviru autoritarnog shvatanja identiteta, dok drugi delimično izlazi iz tog okvira, ali nije razvio sve potrebne attribute građanstva, što se potvrđuje pretežno spremnošću samo za pružanje neartikulisanog otpora (štrajkovi koji nisu dovoljno osmišljeni u cilju promene stanja, već se orijentišu na uske dnevne zahteve).

U senci državnih institucija

Hrvatska je u ovom delu Evrope poznata po izuzetnom broju nevladinih organizacija (procene idu čak do 20.000). Pa ipak, iako veliki, sektor NVO ima ograničenu ulogu. Oblasti u kojima su ove organizacije koncentrisane odnose se na sport i kulturu, što uz mali broj članova, čini deo razloga za neodgovarajući uticaj većine nevladinih organizacija.

Stanje u civilnom sektoru u Hrvatskoj dobro argumentuje i sukob koji je početkom februara otkriven saopštenjem „Forum civilnog društvo“ o radu Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva u 2005. godini. U saopštenju se ovoj instituciji prigovara sukob interesa članova njenih tela; nepostojanje nezavisnog žalbenog ili nadzornog tela; nejasna evaluacija rada; nejasni učinci finansijskog poslovanja; nedostatak programskog profiliranja... Dalje, Forum je osporio opravdanost dodele finansijskih sredstava pojedinim organizacijama. Do izlaska nave-

re trideset godina, istočoevropski disidenti počeli su da upotrebljavaju termin „građansko društvo“ u novom značenju, da bi opisali opoziciju represivnim komunističkim režimima i stvaranje alternativnog prostora za građane koji se bore za slobodu, ljudska prava i tržišnu ekonomiju. Danas, stanje u tom delu Evrope bez sumnje je bolje, zahvaljujući naporima građanskih pokreta i njihovih reformi vlada. Čak i tamo gde su i dalje prisutne teškoće u upravljanju zemljom, građansko društvo je poslednjih godina zabeležilo brojne uspehe - tome svedoče na stotine hiljada aktivista nevladinih organizacija koji sada uspešno funkcionišu u regionu gde su nekada bili hapšeni i zatvarani.

Po standardima *Freedom house*, vodeće američke nevladine organizacije za procenu demokratije, istočoevropske zemlje su u većini slučajeva okrenule novi list. Bugarska, Hrvatska, Češka Republika, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Poljska, Rumunija, Srbija, Slovačka i Slovenija, nekada obeležene crnom bojom koja je na „mapi slobode“ označavala „nedostatak slobode“, sada su zavedene kao „slobodne“ zemlje. Čak su i zemlje označene kao „delimično slobodne“ načinile napredak u tom smislu.

Tri rešetke

Ketrin Ficpatrik, američka aktivistkinja u domenu zaštite ljudskih prava, vrsni poznavalac građanskih društava u Istočnoj Evropi i bivšem Sovjetskom Savezu odgovara da niko nije očekivao tako žilavo nasleđe komunizma, u kome su neodgovorni režimi - koristeći teror kao metod uprave - uništili, a zatim zamenili

Korupcija i sloboda štampe

Ključni sistemi merila koje su pripremile dve nezavisne i nevladine organizacije otkrivaju mnogo više uznemirujuću sliku života građanskih društava, jer pružaju sredstvo za analizu dva dominantna nerešena pitanja u regionu: korupciju i slobodu štampe.

Transparensi internešnl (TI) ima skalu 1-10 za svoj indeks percepcije korupcije, pri čemu 10 označava „čista“ društva kako ih doživljavaju građani u anketama i analitičari i mediji koje konsultuje TI. Na toj skali, neke balkanske države imaju veoma slabe rezultate pri dnu liste: Srbija i Crna Gora (2,3), Makedonija (2,3), Albanija (2,5), Rumunija (2,8), Hrvatska (3,7), u poređenju sa čim samo Slovenija stoji relativno dobro (5,9). Bugarska (3,9), Češka Republika (3,9), Letonija (3,8), Slovačka (3,7), Poljska (3,6)...

Spisak elemenata slobode štampe organizacije *Freedom Haus* ima skalu od 1 do 100, pri čemu niži rezultati označavaju bolju pravnu i političku zaštitu nezavisnih medija, dosta je sličan USAID-ovom indeksu održivosti kao i indeksu korupcije *Transparensi Internešnl* a dobar je izvor kada treba utvrditi zašto države ne stoje dobro po pitanju korupcije. Ako se pogleda ukupni status građanskih i političkih sloboda prošle godine, *Freedom Haus* ocenjuje samo Albaniju, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju kao „delimično slobodne“ a sve ostale zemlje Istočne Evrope kao „slobodne“. Međutim, kada se analiziraju pitanja slobode štampe, pojedine zemlje imaju mnogo gori status. *Freedom Haus* je kao samo „delimično slobodne“ označio medije u sledećim zemljama: Albaniji (50), Makedoniji (50), Bosni i Hercegovini (49), Srbiji i Crnoj Gori (40), Rumuniji (38) i Hrvatskoj (33). Ne tako daleko od njih je Bugarska (30) koja je, međutim, proglašena „slobodnom“.

denog saopštenja, Forum je činilo više od 15 organizacija. Analitičari posle ovog najnovijeg sukoba, zaključuju da široke platforme koje okupljaju velik broj aktera, kao što je „Forum civilno društvo“, lako gube legitimitet pa i osnovu postojanja, kada se koriste kao instrument za vršenje napada na pojedine organizacije, pogotovo ako se aktivnosti takvih koalicija provode bez prethodne komunikacije i postizanja čvrste saglasnosti svih uključenih.

U Srbiji je danas razvijena mreža organizacija civilnog društva, sa nekoliko hiljada asocijacija, koja je razgranala svoje aktivnosti na čitavoj teritoriji. Te asocijacije su odigrale značajnu ulogu u mobilizaciji građana za demokratske promene; aktivnosti civilnog društva su u značajnoj meri izvan administrativnog uticaja (mada su neke organizacije civilnog društva postale posle 5. oktobra deo državne strukture), ali često i izvan svakog uticaja na rad državnih organa, mada su, razumljivo, aktivnije na lokalnom nivou.

Šta nedostaje civilnom društvu da bi doslednije delovalo kao aktivni činilac

Često se u javnosti čuje prigovor da su organizacije civilnog društva okrenute same sebi, odnosno donorima, koji u manjoj ili većoj meri diktiraju prirodu njihovih projekata

društvenog života, ne ostajući u senci državnih institucija?

Golubović odgovara da se organizacije civilnog društva najčešće bave marginalnim pitanjima, koja nisu dovoljno povezana sa ključnim problemima društva u kojem tranzicija veoma teško napreduje, kao što su koncepcije prodaje državnih preduzeća i ustanova u procesu privatizacije, oblici i strategije za rešavanje problema nezaposlenosti, aktivne mere u borbi protiv korupcije i raznih drugih zloupotreba vlasti; organizovanje potrošača u cilju zaštite njihovog standarda, itd. Zato se

često u javnosti čuje prigovor da su organizacije civilnog društva okrenute same sebi, odnosno donorima, koji u manjoj ili većoj meri diktiraju prirodu njihovih projekata

Pri tom, zapadni izvori namenjeni rešavanju aktuelnih problema polako presušuju (sa procenama da je borba za građansko društvo bila uspešna i da je došla do svog logičnog završetka) iako su baš sada najpotrebniji da bi se dovršio započeti posao. Očigledno je, zaključuje Ketrin Ficpatrik, da će region sa oko 114 miliona stanovnika u 15 zemalja morati da dokaže ili opovrgne tezu da snažna građanska društva stvaraju mir, prosperitet i slobodu, ali to ne može da ostvari bez značajne pomoći van svog regiona. Zapad ima obavezu da posle decenija podrške građanskom društvu nastavi da postojano pruža finansijsku i tehničku pomoć, smatra ova američka aktivistkinja, zato što ima sopstveni ulog u konačnom ishodu - stvaranje stabilnijih i prosperitetnijih društava.

Slobodan Dimitrijević

Pomoć SAD zemljama jugoistočne Evrope

SAD planiraju da za pomoć zemljama jugoistočne Evrope u budžetskoj 2007. izdvoje oko 274 miliona dolara, a gotovo dve trećine te sume, oko 150 miliona dolara, namenjeno je za Kosovo, Srbiju i Crnu Goru.

U predlogu koji je predsednik Džordž Buš dostavio Kongresu, za SCG je u fiskalnoj 2007. planirana ukupna suma od 70,5 miliona dolara, oko pet miliona manje nego 2006. dok je Kosovu u 2007. namenjeno 79 miliona, sedam miliona više u odnosu na prethodnu godinu, objavljeno je na sajtu Stejt departmenta.

Kada je o Srbiji reč, korišćenje pomoći iz američkog budžeta vezano je, posebnim zakonom, za ispunjavanje određenih uslova, od kojih je najvažniji saradnja sa Haškim tribunalom.

Programom podrške istočnoevropskim demokratijama za 2007. predviđeno je ukupno 273,9 miliona dolara za projekte na Kosovu, u Srbiji i Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Albaniji, kao i za regionalne projekte.

Najveći pojedinačni iznos planiran je za Kosovo, 79 miliona dolara, a taj novac, kako se navodi, trebalo bi da bude utrošen pre svega za pomoć na izgradnji institucija, pravosuđa, reforme ekonomskog sis-

tema, podrški lokalnim vlastima, podsticanju međuetničke tolerancije, razvoju civilnog društva.

U obrazloženju se navodi da će 2007. godina biti od ključnog značaja za Kosovo, zbog procesa utvrđivanja

budućeg statusa i da je bez obzira na ishod pregovora o statusu potrebno da SAD nastave program pomoći.

Za Srbiju i Crnu Goru predviđeno je ukupno 70,5 miliona dolara, od čega je 62 miliona namenjeno Srbiji, a 8,5 miliona Crnoj Gori.

U obrazloženju se navodi da je SCG „stožer na Balkanu“ i da je nastavak robusnog programa pomoći toj zemlji od ključnog značaja za uspeh američke spoljne politike u regionu. Podrška SCG usmerena je pre svega na ubravanje napretka ka evroatlantskim integracijama i iz fondova SEED pomoći će se krhkom reformskom vođstvu SCG da održi političke i ekonomske reforme. Najviše posla, kako se navodi, ostalo je u oblasti vladavine prava, privatizacije, ekonomskog rasta, sprovođenja zakona i izgradnji demokratije - oblastima od ključnog značaja za stabilizovanje SCG i pretvaranje te zemlje u pozitivnog igrača u regionu.

Programi SEED usmeriče se pre svega na mlade, kao i na razvoj malog i srednjeg preduzetništva kako bi se osiguralo da što širi krug građana oseti direktnu korist od pomoći SAD. Ti programi su od ključnog značaja kao pomoć da se olakša promena koja će se dogoditi kao rezultat konačnog utvrđivanja statusa Kosova, navodi se u obrazloženju.

Iz pomoći su za 2007. izostavljene Hrvatska, Rumunija i Bugarska kao zemlje za koje je procenjeno da su ostvarile dovoljan napredak u političkim i ekonomskim reformama.

Polemikom do prihvatanja različitosti

Obrazovanje za demokratiju između lekcija u udžbenicima i stvarnosti

Razgovarati sa učenicima o tome zašto treba da budu tolerantni, da uvažavaju razlike i da poštuju druge potrebno je, ali nedovoljno da se na dubljem nivou utiče na demokratsko funkcionisanje pojedinca. Obrazovanje za demokratiju bilo bi i efektivnije i efikasnije ako bi se razvijao pluralistički kognitivni stil putem problemske prezentacije građiva i podsticanja prihvatanja pluraliteta ideja kroz različite nastavne predmete. Umesto da se govori kakvo ponašanje je poželjno stvari treba posmatrati problemski, razmatrati različite opcije, obučavati učenike drugačijoj komunikaciji i tako ih osposobljavati za život u demokratskom društvu - kaže Mira Đurišić-Bojanović, naučna saradnica beogradskog Instituta za pedagoška istraživanja, napominjući da se većina obrazovnih sistema u svetu suočava sa sličnim problemima u ovoj oblasti.

Ona dodaje da postoje, na primer, zanimljivi multiperspektivni pristupi u nastavi istorije u Danskoj, Holandiji i Portugalu i da su slične promene pre tri godine kod nas i planirane, ali se nije otišlo dalje od toga.

I pre ratova na prostoru bivše Jugoslavije, daci u školi su učili o demokratskim vrednostima, slobodi, jednakosti, bratstvu, solidarnosti. To je postojalo u vaspitnom programu, ali ako pogledate istoriju i primenu tih programa u praksi, očigledno je da nije imalo dovoljno efekta. Načelno svi se zalažu za demokratiju, ali kada pokušate da iznesete drugačije ideje, da polemishete o stavovima koji se suprotstavljaju, onda se vidi koliko nismo spremni da primenimo suštinski princip demokratskog funkcionisanja, a to je sposobnost da prihvatimo i da razmatramo, a ne da odbacujemo gledište koje je suprotno od našeg - kaže Đurišić-Bojanović.

Ona napominje da demokratsko vaspitanje zahteva integrativni pristup, što znači da se ne ostvaruje samo putem posebnih predmeta i časova, već treba da prožima sve školske aktivnosti. Kako kaže, uvođenje posebnog predmeta je nepotrebno i opterećujuće, jer istraživanja UNICEF-a i Instituta za pedagoška istraživanja, izvedena kod nas, govore da su nastavnici, učenici i stručni saradnici saglasni da je smanjenje građiva najneophodnija promena u školi.

U poređenju sa evropskim obrazovnim sistemima, Srbija i Rusija spadaju u zemlje sa najvećim brojem obaveznih predmeta, pa je u

takvoj situaciji uvođenje izbornih predmeta opterećujuće, a obuhvat dece nepotpun. Bez obzira na to što se učenicima dopao način rada na časovima građanskog vaspitanja i što se neko bavi njihovim problemima, ekonomičnije bi bilo da su razredne starešine obučavane da te teme obraduju na časovima odeljenjske zajednice. Tada bi ovi časovi bili smisleniji, umesto što se koriste za raspravu o disciplinskim problemima i za opravdavanje časova. Slabost programa obrazovanja za demokratiju je u tome što ne diferenciraju učenike prema predispozicijama za prihvatanje demokratskog ili nedemokratskog mišljenja. Istraživanja su pokazala da učenici u razvoju traže jasno definisane odgovore, što ne znači da do njih ne mogu doći preispitivanjem različitih opcija - kaže Đurišić-Bojanović.

Na pitanje u kojoj meri je vaspitanje za demokratiju kompatibilno sa favorizovanjem nacionalnih vrednosti, s obzirom događaje tokom devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije, naša sagovornica kaže da ove dve stvari ne isključuju jedna drugu.

Vaspitanje za demokratiju i negovanje nacionalnog identiteta nisu u suprotnosti, naprotiv - negovanje pluralističkog obrazovnog koncepta je poželjno i otvara prostor za negovanje lične i nacionalne autohtonosti. Svako

ima pravo da bude privržen vrednostima sopstvene nacije i to upravo može biti osnov uvažavanja drugih. Sasvim suprotna stvar je, podozrivost, netrpeljivost i neprijateljstvo prema drugosti koja proističe iz autoritarnog načina mišljenja - ističe ona.

Na pitanje da li postoji opasnost da se demokratija promovise kao ideologija na način kako je to rađeno sa marksističkom teorijom, naša sagovornica napominje da to može biti izbegnuto ukoliko nastavnik kod učenika podstiče stav o svetu punom alternativa, pravu i potrebi njihovog preispitivanja, ukoliko neguje argumentovane rasprave o kontroverznim temama umesto propisivanja etičkih vrednosti.

Mira Đurišić-Bojanović ukazuje da je demokratija najviši stepen odgovornosti prema sebi i prema drugima, ali da se ovaj pojam često zloupotrebljava i izjednačava sa anarhijom. Takva iskrivljena slika pogodovala je mnogima tokom prethodnih decenija, pa su pod plaštom demokratije opstajale i najveće diktature. O efektima programa za demokratsko i građansko vaspitanje još uvek je rano govoriti jer su svetski istraživači na početku, a put od lekcije iz udžbenika do stvaranja odgovornih i kompetentnih građana je veoma dug.

Radmila Pejić

Školske knjige bez monopolske kape

Štampanje udžbenika za osnovce i srednjoškole veoma važan je posao u svakoj državi, ma gde bila na zemljinoj kugli, ali isto tako može da bude i vrlo unosno zanimanje, s obzirom na broj naslova i daka. Sudeći po istraživanjima i izjavama zvaničnika, razvijene zemlje i one koje su došle do kraja tranzicionog puta već su prevazišle dečje bolesti liberalizacije na polju izdavaštva školskih knjiga, jer su pravila igre poodavno uspostavljena i ne ostaje mnogo prostora za nedozvoljene radnje. Tržište je glavni regulator bitke za dake, a o kvalitetu, bez spoljnih pritisa, presuduju mahom učitelji i nastavnici. Bar se tako govori u javnosti. U mnogim zemljama: od Portugala, preko Austrije, do Finske i Mađarske - uobičajeno se štampa oko pet (ponekad do 15) udžbenika po predmetu, a država plaća osnovne udžbenike za školu. (Ipak, u nekim zemljama, poput Bugarske, izdavači se žale da za svoj trud dobijaju minimalnu cenu). Roditelji u tim krajevima ne kupuju knjige za svoju decu, ne čekaju u redovima ispred knjižara, već to škole završe umesto njih.

Po Prebenu Špetu, direktoru Evropskog udruženja školskih knjiga, koje okuplja 24 države-članice - do dobrog udžbenika može se doći samo ako postoji jasan zakon, zdrava konkurencija, te ukoliko je izvršena demonopolizacija i ne postoji direktna ili indirektna državna kontrola. Uz sve to su potrebni i ravnopravni uslovi za štampanje knjiga. Kvalitetan udžbenik se piše između 15 i 18 meseci, a tim koji radi na zajedničkom projektu ne

Korupcitis

U Srbiji veruju da je korupcija u izdavaštvu (udžbenika) prejaka reč.

Mislim da je pre reč o sitnim parama ili poklonima - što sve možemo da nazovemo i unapređenjem prodaje a ne baš korupcijom. Prošle godine smo imali politički pritisak na direktore, pa povezano sa tim strah učitelja da ne izgube posao ako kažu šta misle ili izaberu udžbenik pogrešnog izdavača, i taj strah i neznanje su problem mnogo veći od korupcije. Najefikasniji mehanizam za borbu protiv korupcije u izdavaštvu vidim u edukaciji učitelja (o tome kako izabrati najkvalitetniji udžbenik), a potom i edukaciji roditelja, u nezavisnim anketama, u istraživačkom novinarstvu, evaluaciji udžbenika i u javnosti analiza. I uvođenje nagrada za najbolji udžbenik može da pomogne, ali po prijavama učitelja, a ne komisija na koju se može uticati. I naravno potrebno je popravljati materijalni položaj učitelja, jer ako dobijaju pristojne plate, neće padati u iskušenje da uzimaju sitninu - smatra Gordana Knežević-Orlić, izvršna direktorka Izdavačke kuće KLETT.

Zemlje regiona mahom imaju utvrđena pravila štampanja udžbenika i više izdavača za svaki školski predmet. Države besplatno obezbeđuju osnovne udžbeničke komplete, ostalo plaćaju roditelji

bi trebalo da broji manje od 15 članova. To su važeći evropski standardi po kojima se radi. Kad je od privatnih izdavača čuo da se u Srbiji udžbenici napišu i za manje od tri meseca, Špet je to ocenio kao apsurdno ali i neozbiljno.

Pored pomenutih kriterijuma, Špet u prvi plan stavlja i autonomiju učitelja i nastavnika, ne samo u kreiranju nastave, već i pri izboru udžbenika, jer mnogo bolje poznaju sposobnosti i potrebe svojih đaka od direktora škola ili ministara. Ali čak i oni mogu da pogreše u proceni pri izboru. To su u nekim bogatim državama lako rešili tako što su učiteljima omogućili da bez problema jednostavno zamene paket školskih knjiga ako posle šest meseci, recimo, shvate da će sa udžbenicima drugog izdavača ipak postizati bolje rezultate. No, to su pre izuzeci nego pravilo čak i u bogatijim zemljama.

U Srbiji je do 2003. postojao samo nacionalni Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, koji je pokrivaio sve obrazovne potrebe za milion učenika i 120.000 nastavnika. Nekoliko godina pre nego što je i drugim izdavačima odobreno štampanje udžbenika u Zavodu su počeli da rade na dizajnu, a u skladu sa izmenama programa, rasterećivali su sadržaje od preterane ideologije i faktografije. Ipak to je još uvek bilo daleko od evropskih standarda, čak i po izgledu - da bi knjige bile jeftine, rađene su na najjednostavnijem papiru i vrlo brzo su se zbog lošeg poveza pretvarale u „kupasare“.

Onda su 2003. u igru ušli privatni izdavači. Iako je ceo posao prihvaćen samo kao ogled i još uvek ima status koji mora da se verifikuje iznova svakih godinu dana, započela je nova era na polju štampanja udžbenika. Zavod od tada zvanično više nije monopolista, ali ostalih osam izdavača i dalje se žali na nedostatak ferpleja i utvrđenih pravila. Novi zakon o udžbenicima nije usvojen iako je nacrt dokumenta pripremljen još prošlog proleća, a po objašnjenju ministra prosvete i sporta Srbije, Slobodana Vuksanovića, nigde nije zapelo, već nacrt samo prolazi dugu proceduru davanja saglasnosti ostalih ministarstava i Sekretarijata za zakonodavstvo. Za to što sporo rade ne postoji kazna, kaže. Ne zna se ni da li će se tekst usvojiti do leta, jer sve zavisi od tempa rada srpskog parlamenta.

Zanimljivo je da su na usaglašavanju nacrtu radili, makar formalno, i predstavnici privatnih izdavača. Iako nijedan njihov zahtev ili amandman nije prihvaćen, oni su se ipak složili sa tekstom, a posle toga su se čule kontroverzne ocene da je bolje da se nacrt ne usvoji, jer dokument koji je poslat u Skupštinu nije mnogo promenjen u odnosu na važeće paragrafe (iz 1993) i zapravo predstavlja samo šminku.

Ipak, postoje i oni koji misle da je bolje imati i loš zakon nego nikakav. Zapravo, predstavnici privatnih izdavača jedino su se oštro pobunili zbog odredbi kojima se privatnici obavezuju da štampaju i male tiraže, a to su udžbenici za nacionalne manjine, učenike sa posebnim potrebama i za srednje stručne škole - na čemu uporno insistiraju predstavnici Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva.

To je Zavodu, glavni adut kojim se bori za svoju poziciju, jer štampa sve naslove, ima ogromne tiraže i po logičnoj

Privatizacija

Kad je krajem prošle godine bio u Beogradu, Preben Špet, direktor Evropskog udruženja školskih knjiga, zamorio je Srbiji što jedina na starom kontinentu ima izdavača u državnom vlasništvu. Vlada Srbije najavila je da će sva javna preduzeća uskoro biti privatizovana, pa će i ta kritika pasti u vodu ukoliko dođe do transformacije vlasništva u Zavodu.

proceni može bezbolnije da podnese gubitak na štampanju malih tiraža, gde je cena po udžbeniku i po pet puta veća od ostalih. Zapravo, Zavod se na svom sajtu hvali da je najveći izdavač ne samo u Srbiji i Crnoj Gori već i na Balkanu, po broju objavljenih knjiga i njihovim tiražima. Prema tim podacima Zavod godišnje objavi 2.300 naslova u tiražu od 15 miliona knjiga, plus oko 700 savremenih nastavnih sredstava u skoro dva miliona primeraka. Po proceni rukovodstva, Zavod pravi gubitke za oko 100 niskotiražnih naslova.

Od ostalih osam izdavača tek tri kuće (Kreativni centar, Eduka i Narodna knjiga) štampaju većinu naslova za skoro sve predmete, ali samo za osnovce u nižim razredima, odnosno tamo gde su urađeni novi nastavni planovi i programi.

Monopolizam mora da se prevaziđe i nema nikakvih razloga da se Zavod bori za tu poziciju. Treba da se ide u utakmicu koja je korektna sa obe strane i da budemo u svemu izjednačeni. Pitanje udžbenika mora da se reši zakonom. Najvažnije je da se napravi takav raspored da svi izdavači imaju pravo da štampaju i visokotiražne i niskotiražne udžbenike. U protivnom, stvorice se nelojalna konkurencija, ljudi će isključivo štampati udžbenike koji donose novac, a u tom slučaju će država morati da subvencionise, što nije dobro, jer je naša država siromašna - kaže dr Radoš Ljušić.

Dilemu sa izradom niskotiražnih udžbenika treba rešiti, po mišljenju izvršne direktorke kuće KLETT Gordane Knežević-Orlić, kao što se to čini i u drugim zemljama gde to predstavlja obavezu.

Ministarstvo daje konkurs za izdavanje udžbenika na jezicima manjina, pa izabere dva ili više udžbenika (ili to urade saveti manjina), izdavač se odrekne autorskih prava i ministarstvo štampa udžbenike u potrebnom broju, ili izdavač štampa, a ministarstvo subvencionise kako bi cena bila ista. Ne može država da natjera privatnog preduzetnika da radi sa gubitkom. To je protiv svih zakona o privatnom preduzetništvu - kaže Gordana Knežević-Orlić.

U većini evropskih zemalja ne postoji obaveza štampanja udžbenika za manjine, a čak i kad je takva odluka na snazi, država subvencionise ovo izdavaštvu. Na primer, u Češkoj te troškove pokriva resorno ministarstvo, a u Mađarskoj se raspisuju konkursi, pa onaj ko pobedi dobije novac za štampanje niskotiražnih udžbenika.

Iako smatra da još ne postoji ferplej u štampanju udžbenika u Srbiji, izvršna direktorka Izdavačke kuće KLETT, ipak misli da je liberalizacijom započeo proces bez povratka.

Ove godine je, za sada, manji pritisak i ministarstva i Zavoda nego lane. Prošle godine, kasno je objavljen plan i program za treći razred, kasno smo dobili odobrenja, a bez obzira na zabranu promovisanja i prodaje u pretplati neodobrenih udžbenika, Zavod je to uradio. I prošle godine je vršio pritisak na direktore, zatim je zabranio distributerima da prodaju knjige drugih izdavača ako hoće da rade sa Zavodom i slično. Ove godine su i učitelji izgleda shvatili da nije svejedno po kojim udžbenicima rade, čuli su iskustva drugih i to polako počinje da se kreće u željenom pravcu - ocenjuje Gordana Knežević-Orlić.

Za razliku od Srbije i nekih drugih

zemalja, u Sloveniji i Hrvatskoj u oblasti izdavanja udžbenika nije postojao monopol (koji je zakonom zaštićen), tako da je prelaz na konkurenciju bio lakši. I u jednoj i u drugoj zemlji su postojali izdavači koji su bili veliki i poznati ali ih država nije štitala. Izdavanje udžbenika nije regulisano zakonom već jednostavnim Pravilnikom koji je postavio dobar sistem. Konkretno u Sloveniji tokom cele godine je otvoren konkurs, u decembru se objavljuje zvanična lista odobrenih udžbenika za narednu školsku godinu, koja se šalje u sve škole. Izdavači rade prezentacije i učitelji biraju udžbenike. Postoje distributivni centri (knjižari) koji od škola dobijaju narudžbine, uzimaju knjige od izdavača, prave komplete (za jednu školu od različitih izdavača) i šalju školama.

A kako se prave udžbenici za nacionalne manjine (za, pre svega, italijansku manjinu)? Ministarstvo oglašava konkurs, izdavači se prijavljuju (dajući izdanja na slovenačkom jeziku), manjinski savet bira dva udžbenika, izdavač daje bez nadoknade materijal, a ministarstvo finansira prevod i štampu u dogovorenom tiražu.

Sistem štampanja udžbenika u Hrvatskoj je veoma sličan, jedino što oni imaju klauzulu po kojoj nakon tri godine od davanja odobrenja, udžbenici koji nisu prešli 10 odsto (od tržišnog udela) gube licencu. Tamo zvaničnici smatraju da su tri godine dovoljne da se udžbenik prihvati ili ne u školama, ali stručnjaci misle da se na taj način učiteljima koji vode oglednu nastavu ukida mogućnost da rade po kvalitetnim, mada ne i po visokotiražnim, udžbenicima.

Misija koju udžbenici imaju nije značajnija od uloge učitelja i nastavnika, a ne može da bude mnogo drugačija od onoga što je propisano nastavnim planovima i programima. Ipak, školske knjige moraju da budu atraktivne, zanimljive, privlačne i pri tome jako dobro napisane - jednostavnim i razumljivim jezikom. I trebalo bi da budu tako „upakovane“ da izdrže žestoku konkurenciju medija, pre svega televizije, i interneta. Odavno su prošla vremena kad je bio aktuelan slogan „knjiga je najbolji drug“. Sadašnje generacije baš i ne ljube mnogo da čitaju, pa je utoliko poduhvat pisanja udžbenika izazovniji za kreativne autore koji se ne laćaju tog posla samo zbog preuzetih obaveza i autorskog honorara. Naravno, uz poštovanje standarda kvaliteta udžbenika i važećih pravila. Tamo gde postoje.

O. Nikolić

Evropljani – obrazovani, zaposleni i lično zadovoljni

Sredinom osamdesetih godina zemlje članice Evropske unije započele su razgovore o zajedničkim standardima u budućem razvoju i usavršavanju sistema obrazovanja. Već 1989. godine doneta je Preporuka generalnog sekretara Saveta Evrope kojom se jasno određuju okviri u kojima treba da se kreće dalji razvoj evropskog obrazovanja. To je učeno društvo Evrope u kome je obrazovanje usaglašeno sa sistemom zapošljavanja. Idealna slika moderne Evrope bila bi kompatibilna socijalna integracija, zaposlenost i lična ispunjenost svakog građanina. Obrazovanje je jedan od značajnijih faktora na kome takvo društvo može biti uspostavljeno.

Ostvarenje ovakvog cilja zahteva ne samo značajne promene ekonomije već i modernizaciju ukupnog sistema obrazovanja i osposobljavanja i sistema socijalne zaštite. Evropski sistemi obrazovanja i osposobljavanja su specifični i veoma različiti, često nefleksibilni i nepovezani ali i bez mogućnosti za to. U svetlu takve slike kvalitetno obrazovanje i osposobljavanje bi trebalo da vode ka učenju za zapošljavanje, čime se povezuju obrazovanje, osposobljavanje i zapošljavanje, naglasili su stručnjaci Matijas Valter, zamenik šefa odeljenja za međunarodnu saradnju u Saveznom institutu za stručno obrazovanje Nemačke (BiBB) i Mihael Vihert, saradnik u odeljenju za međunarodnu saradnju u oblasti stručnog obrazovanja u razgovoru za OR, o evropskim okvirima srednjeg stručnog obrazovanja i nemačkim iskustvima u toj oblasti.

Naša zemlja već jeste, a i zemlje jugoistočne Evrope će postati članice Evropske zajednice, te nam je zajednička obaveza da se orijentiramo i integrišemo u evropski obrazovni okvir. Deo tog puta su projekti u kojima smo sa stručnjacima zemalja domaćina u partnerskim odnosima, što znači da ne dolazimo ovamo s gotovim rešenjima, nego razmenjujemo iskustva- kaže Matias Valter.

Mi se trudimo da nađemo zajednički koncept za sve organizacije koje pokušavaju da prenesu svoje iskustvo i pruže pomoć reformi srednjeg stručnog obrazovanja. Ipak, partner u dotičnoj zemlji je taj koji odlučuje šta će prihvatiti i preuzeti i da li će to i primeniti. Takvu odluku niko ne može doneti za drugoga. Niti to želimo niti smemo. Neophodno je stvoriti spremnost da se promeni pristupi a prednost je to što radimo pod krovom Evropske unije gde postoje različiti mod-

Godine 2010. Evropljani će živeti u veoma konkurentskoj i dinamičnoj ekonomiji, zasnovanoj na znanju, u svetu koji će imati veći izbor i bolje poslove i veću društvenu koheziju (Lisabonska deklaracija)

eli reforme srednjeg stručnog obrazovanja.

Dometi obrazovno-političkih mera su ograničeni. Ugovorom iz Mastrihta (1993) dogovoreno je da se promene u oblasti obrazovanja smeju sprovesti isključivo pod uslovom da se poštuju sadržaji i obrazovni sistemi opšteg i stručnog obrazovanja kao i raznolikost kultura i jezika. U sadržaje nacionalne politike, čvrst je dogovor, ne sme se dirati jer politika obrazovanja čini srž samosvojnosti država partnera. Saveti koje dajemo moraju biti prilagođeni zakonskim okvirima i kulturi zemlje sa kojom saradujemo. Osnovna tri modela srednjeg stručnog obrazovanja koji se mogu sresti u Evropi jesu britanski - vezan za privredu, školski model gde se kompletno srednje stručno obrazovanje odvija u školi i mešoviti gde postoji veza između škole i preduzeća i gde je odgovornost za kvalitet i funkcionalnost ishoda obrazovnog sistema podeljena između privrede i države, kaže Matias Valter.

Zajedničko svim reformama obrazovanja u zemljama Evropske unije kao odgovor na izmenjene zahteve tržišta rada jeste uspostavljanje prilagodljivog sistema stalnog stručnog obrazovanja. Privatizacija, restrukturiranje i modernizacija privrede stvaraju novu privrednu strukturu u kojoj sve više raste značaj trgovine, saobraćaja, finansijskih, intelektualnih, ličnih i drugih usluga. Neminovno je prilagođavanje ovim promenama i podrazumeva ne samo reformu obrazovanja, već i stalne prekvalifikacije i dodatne obuke radne snage, posebno nezaposlenih ili lica sa većim rizikom od ulaska u nezaposlenost. - Stručno obrazovanje i osposobljavanje imaju, u isto vreme, i zadatak da pruže opšta znanja i vrednosti potrebne za dalji lični razvoj, profesionalni napredak i razvoj karijere. Ti su procesi kompleksni i dugotrajni, objasnili su nemački stručnjaci.

Šanse za zapošljavanje mladih u velikoj meri zavise od kvaliteta obrazovnog sistema i njegove prilagodljivosti tehnološkim i strukturnim promenama. Povećanje šansi mladih na tržištu rada obuhvata različite oblike dodatnog obrazovanja i obuke koji uključuju programe volontiranja, radne prakse i pripravnčkog

rada i inoviranje znanja i veština. Potrebno je primenjivati praksu vođenja karijere i savetovanja na svim nivoima obrazovanja kao i sadašnjim i očekivanim šansama određenih profesija.

Mi stalno posmatramo na koji će način to koristiti privredi i državi u krajnjem ishodu ali ne smemo zaboraviti individu - mlade ljude. Dakle, evropski okviri i svi naši napori idu u pravcu da srednje stručno obrazovanje ne bude jednosmerna

Matijas Valter

ulica, odnosno da se stroga granica između akademskog i stručnog obrazovanja ublaži što je moguće više i da prohodnost iz stručnog usmerenja bude uvećana i usmerena prema daljim oblicima školovanja, objašnjava Valter.

Prema njegovim rečima, u Nemačkoj se veliki broj mladih najpre obrazuje u srednjim stručnim školama a potom nastavlja školovanje na univerzitetima. Prohodnost je regulisana Uredbom, najpre u oblasti informacionih tehnologija. Postoji dakle mogućnost da se stekne kvalifikacija na nivou srednjeg stručnog obrazovanja, a

da se potom kao kvalifikovani radnik nastavi školovanje do postdiplomskih studija. Stručno obrazovanje u Nemačkoj sastoji se u osnovi u dve oblasti: u okviru rada srednje škole i na trećem nivou koledža i tehničkih koledža koji su posebne obrazovne institucije. Na taj način, u Nemačkoj je razbijen stereotip da je akademsko obrazovanje uglednije od stručnog.

Najbolji pokazatelj te ravnopravnosti jeste plata koju stručnjaci iz obe oblasti imaju - nema značajne razlike u odnosu na put kojim su stekli svoje kvalifikacije - objašnjava Valter i preporučuje da se, kroz promene koje slede mladim ljudima omogućiti da se po završetku srednjeg obrazovanja ne nađu na kraju, već u duhu koncepta doživotnog učenja, na početku napredovanja u struci.

Farsa jugoistočne Evrope

Mogućnost zaposlenja je ključni ishod kvalitetnog obrazovanja i obuke. Ono obuhvata razvoj veština budućeg radnika da obavi i zadrži posao, napreduje u struci, lako savladava promene, a sve su to i zahtevi Međunarodne organizacije rada. U zemljama jugoistočne Evrope, istovremeno je ocenjeno da obrazovni sistem nema komunikaciju sa privredom za koju uzgred budi rečeno slobodno možemo reći da ne zna u kom pravcu se kreće i da li uopšte postoji u punom značenju. Shodno tome stanju, uticaj privrede na kvalitet obrazovanja, opšta je ocena međunarodnih organizacija postavlja se kao problem koji treba duboko analizirati. Sve zemlje jugoistočne Evrope u različito vreme i različitim tempom su ušle u proces transformacije, u tržišno orijentisanu privredu i demokratska društva. Privatizacija je dovela do toga da privatni sektor u regionu u proseku čini 62 posto ukupnog dohotka. Mala i srednja preduzeća izvor su zaposlivosti radne snage, ali je neznatno restrukturisanje i novo investiranje uz minimalne tehnološke promene realno stanje. Aktiviranje privrede u reformi obrazovanja, u svetlu ovakvih ocena teže je nego u zemljama gde je ta saradnja dugogodišnja a privreda stabilna.

Najpre treba razdvojiti probleme. Privreda koja ne postoji i privreda koja postoji, a ne želi da učestvuje, kao i postojanje državnih struktura koje privredu ne pozivaju na saradnju. Sasvim je izvesno da tradicija u kojoj privreda učestvuje aktivno u kreiranju i sprovođenju, unapređenju... srednjeg stručnog obrazovanja ne postoji. i to u komparaciji sa zemljama u kojima taj odnos postoji stotinama godina jasno govori i objašnjava posledice dobijenih analizom obrazovnog procesa gde se on ocenjuje kao nefunkcionalan. S druge strane imate i državu koja ne otvara mogućnosti, ponude, platforme... ne poziva iste te privrednike da se aktivno uključe u proces - mišljenje je Matijasa Valtera.

Ta farsa je opšte mesto i sreće se u

Evropski ciljevi 2010.

- Povećati obim zapošljavanja u EU od 61% do 70%;
- Povećati broj zaposlenih žena od oko 51% do preko 60%;
- Povećati zapošljavanje žena i muškaraca između 55 i 64 godine života do 50%;
- Godine 2010. zemlje članice treba da smanje udeo onih koji rano napuštaju školovanje (u odnosu na 2000) prosečno za 10% ili manje;
- Godine 2010. prosečno učešće EU u doživotnom učenju trebalo bi da bude najmanje 15% odrasle radne populacije (uzrast od 25 do 64 godine) i u zemlji ne treba da bude manje od 10% od odrasle radne populacije;
- Godine 2010. zemlje članice će nastojati da povećaju broj žena među onima koje završavaju matematiku, prirodne nauke i tehnologiju;
- Povećati broj odraslih, uzrasta od 25 do 64 godine, koji završavaju više srednje obrazovanje do 80% radne populacije;
- Povećati sukcesivno godišnje *per capita* ulaganje u ljudske resurse;
- Ostvariti dogovor o konkretnim budućim zadacima sistema obrazovanja i osposobljavanja;
- Razvoj Evropskog okvira treba da omogućiti definisanje novih bazičnih veština koje će biti obezbeđene tokom doživotnog učenja;
- Definirati sredstva za bržu mobilnost učenika, nastavnika, instruktorskog i istraživačkog osoblja;
- Povećati nivo zapošljavanja, posebno u oblasti usluga.

svim zemljama. Moje desetogodišnje iskustvo u ovoj oblasti u Turskoj jeste da zvanično postoje nekakva veća poslodavaca, predstavnici privrednika i predstavnici radnika. Kada treba doneti odluke, uvesti a, pre toga oblikovati, osmisli, unaprediti neki obrazovni profil, u mnogim zemljama državni organi često to čine ne

Mihael Vihert

uvažavajući zahteve struke. Dakle, česta je praksa da se zahtevi struke saslušaju, uđu čak i u neka zvanična dokumenta i strategije ali na kraju ministar donosi odluku. Povratni efekat ovakvog odnosa države prema privrednicima, a u ovom slučaju i obrazovanju jeste da strukovna udruženja odnosno njihovi predstavnici postaju još nezainteresovaniji. Naime, njihovo angažovanje ako se svede na provođenje vremena na okruglim stolovima, u diskusijama u nalaženju pravih rešenja - na kraju postaje izgubljeno vreme ukoliko rezultat nije promena za koju su se zalagali ili je

sugerisali, prokomentarisao je Mihael Vihert.

Model finansiranja

Mudar uvid u širu sliku je neophodan - država nije ta koja sve zna i nužno je da se odrekne nekih svojih ovlašćenja - tako će se odgovornost preneti na one koji stručno obrazovanje izvode i na one koji ga „kupuju“ radnu snagu. Istovremeno država mora da stvori okvirne uslove i kontroliše ponašanje svih učesnika u prema dogovorenim pravilima. Dakle kontrolni mehanizmi su u njenoj nadležnosti, a samim tim i odgovornost za rezultate.

Pitanje finansiranja odlično je primer odnosa države i srednjeg stručnog obrazovanja. U Nemačkoj, preduzeća daju značajan doprinos finansiranju stručnog obrazovanja. Sasvim je jasno da u tom slučaju imaju i pravo saodlučivanja i to u svim segmentima. Od kreiranja politike, donošenja uredbi o zvanjima do načina sprovođenja ispita - dakle u kompletnom procesu. U Nemačkoj obrazovanje košta 21 milijardu evra od čega 73 posto snose preduzeća, a 27 ide na teret budžeta.

Godina 2010. nije više daleka budućnost. Dakle bilizu je i momenat kada će sve evropske zemlje sumirati rezultate svojih obrazovnih politika i stepen ostvarenosti zadatih ciljeva. Po rečima Matijasa Valtera ni u zapadnoj Evropi sistemi obrazovni nisu savršeni. To je prema njegovim rečima stalni proces prilagođavanja i nužno je stalno ustanovljavanje zajedničkih zaključaka uprkos svim tim različitim polaznim osnovama. Godine 2010, Evropska unija je planirala da postane najveća privredna sila. U ovom momentu bitno je da se stalno nalazimo u konkurentskom odnosu. To i jeste razlog što je EU odlučila da u oblasti stručnog obrazovanja postavi neka merila prema kojima bi trebalo da teče prilagođavanje svih zemalja. To je pokušaj da se definišu sposobnosti budućeg zaposlenog ali i mogućnosti i načini koji bi takvu individu oforirili.

Bojana Čebić

budućnosti prošire.

Programi kao što su: Tempus, Erasmus Mundus i Mladost, ili integrisani doživotni program učenja, imaju veliki potencijal da daju doprinos ovom dijalogu.

Osim toga, komisija smatra posebno značajnim unapređenje dijaloga među zapadno-balkanskih društava. Poseban trud bi trebalo potruditi da bi se podstakao razvoj civilnih organizacija u svakoj zemlji i kultura konsultacija civilnih organizacija.

Verujem da je na ministrima obrazovanja posebna odgovornost za pokretanje ove inicijative.

Interni ili eksterni programi?

Pre nego što završim, hteo bih da iznesem jedan problem. Da li je sudelovanje u internim programima EU ili eksternim programima upereno ka zemljama van Unije?

Mnoge zemlje predstavljene za ovim stolom izrazile su zanimanje za učešće u našem internom intergrisanom doživotnom programu učenja. Moram da razjasnim - priključenje našim internim programima znači predhodno pristupiti našim eksternim programima.

Želeo bih uputiti reči nade i opreznosti vezano za ovaj problem.

Nada, zato što je komisija spremna da pomogne onima koji nameravaju da se pridruže ojačavanju svojih administrativnih kapaciteta i da se pipreme za transfer upravljačkih odgovornosti od komisije ka nacionalnim agencijama.

Opreznost, zato što naši interni programi predstavljaju dug i težak proces. Naši interni programi su napravljeni za potrebe država članica. Oni promovišu projekte u kojima institucije, organizacije i preduzeća iz nekoliko zemalja rade zajedno u specifičnim oblastima. Oni imenuju probleme od evropskih interesa i stvaraju dodatnu korist za Evropsku uniju kao

takvu. Teško je zadovoljiti specifične potrebe za novim učešćem zemalja pod takvim programima.

Suprotno ovom, naši eksterni programi su napravljeni da podrže razvoj sistema prosvete i obrazovanja u zemljama partnerima.

Skrojeni su da podrže strukturne reforme. Tako da je na mnogo načina više verovatno da zadovolje potrebe zemalja koje su u drugačijoj fazi na putu ka članstvu.

Uveren sam da će razmena gledišta oko ove opcije, razloga za i protiv, biti interesantno za obe strane. Morate da se upitate: koja vrsta učešća je prava za vašu zemlju? Bilo kako bilo, pomoći ćemo vam.

Zaključak

Skoro tri godine je prošlo od samita u Solunu. Od tada mnogo toga je učinjeno na stabilizaciji zapadnog Balkana i približavanju regiona Uniji.

Saradnja u prosveti, obrazovanju i omladinskoj politici odigrala je ne tako malu ulogu u ovome. Istakao sam podršku EU, koju može da pruži u ovom polju delovanja, i uveravam vas da se nećemo pokolebati u našem angažovanju i u budućnosti.

Ipak, sa vašim dopuštenjem, ministri zapadno-balkanskih zemalja, očigledno je da niko drugi do vas ne može da odluči kako najbolje modernizovati svoj obrazovni sistem i kako ga dovesti do evropskog standarda.

Učenje utiče direktno na ljude. Ne postoji ništa kao što je škola, univerzitet, seminar ili opšti projekat, pripremljen od strane mladih ljudi, koji bi omogućio da se približe, da razmenjuju poglede i uverenja, stvaraju osećaj zajedništva.

Zbog ovoga mislim da politika za koju sam odgovoran može da pomogne da brže i bolje dođe do integracije, ne samo između političara i donosioca odluka već i između građana. ■

est and create an added value for the European Union as such. It is difficult to cover the specific needs of new participating countries under such programmes.

In contrast, our external programmes are designed to support the development of education and training systems in partner countries. They are tailored to support structural reforms. So, in many ways, they are more likely to meet the needs of countries that are at different stages on the road towards membership.

I am sure that an exchange of views on the pros and cons of these options will be interesting to both sides. You have to answer for yourselves the question: which sort of participation is right for your country? Either way, we will help you.

Conclusion

Almost three years have passed since the Thessaloniki summit, since then, a lot has been done to stabilise the Western Balkans and to bring the region closer to the Union.

Cooperation in education, training and youth policies has played no small part in this. I have pointed out the support the EU can provide in these domains, and I can assure you that we will not waver in our commitment in the future.

However - if I may turn directly to you, the Ministers of the Western Balkan countries - it is clearly for you and no one else to decide how best to modernise your education systems and how to bring them towards the European standard.

Learning touches people directly. There is nothing like a school, a university, a workshop or a common project prepared by young people to bring people together, to share views and beliefs, to create a sense of belonging together. This is why I think the policies I am responsible for can help make integration happen faster and better, not just between politicians and decision makers but between citizens as well. ■

This is part of our efforts to improve mutual knowledge, understanding and intercultural dialogue between our societies, and to prepare future enlargement.

Programmes such as Tempus, Erasmus Mundus and Youth, or the integrated lifelong learning programme have a strong potential to contribute to this dialogue.

In addition, the Commission considers it particularly important to promote dialogue between Western Balkan societies themselves. A special effort should be made to encourage civil-society development in each country and a culture of civil-society consultation.

I believe education ministers have special responsibility to carry this initiative forward.

Internal or external programmes?

Before finishing, one issue I would like to bring to the table is whether the participation in internal EU programmes or external programmes aimed at countries outside the Union.

Many of the countries represented around this table have expressed interest in participating in our internal Integrated Lifelong Learning programme. I need to make it clear: joining our internal programmes means foregoing access to our external ones.

I would like to sound both words of encouragement and of caution on this issue.

Encouragement, because the Commission is ready to assist those who intend to join to strengthen their administrative capacity and to prepare for a transfer of management responsibilities from the Commission to national agencies.

Cautious, because joining our internal programmes is a long and difficult process. Our internal programmes are designed around the needs of Member States. They promote projects in which institutions, organisations and enterprises from several countries work together in specific areas. They address issues of European inter-

Državnim poticajima stimulirati učenike

Stjepan Šafran, predsjednik Hrvatske obrtničke komore

U svijetu i u susjednim zemljama ima puno primjera da učenici za vrijeme učenja zanata imaju od 60 do 70 posto primanja, što im osiguravaju poslodavac i državne vlasti. Tražimo olakšice, poticaje iz državnog proračuna, i da se taj novac ulaže u učenika

Hrvatska obrtnička komora zatražila je od nadležnih ministarstava i vlade osnivanje nacionalnog vijeća za strukovno obrazovanje u kojem bi socijalni partneri dobili priliku kreiranja novog modela strukovnog obrazovanja. O uzrocima koji su drastično unazadili strukovno obrazovanje u Hrvatskoj i opcijama za promjenu postojećeg stanja, razgovaramo sa Stjepanom Šafranom, predsjednikom Hrvatske obrtničke komore, koji očekuje da će formiranje vijeća donijeti veliki iskorak u strukovnom obrazovanju.

- Očekujemo da se konačno shvati kako moramo školovati kadrove za potrebe gospodarstva, a ne samo radi popunjavanja školskih klupa ili norme nastavnika. U to vijeće moraju ući predstavnici gospodarstva, obrtničke komore, poslodavaca, sindikata, odnosno svi zainteresirani subjekti o kojima ovisi naše gospodarstvo. Vjerujem da takvim konsenzusom i partnerskim pristupom moramo doći do boljih rezultata i do promjene strukovnog obrazovanja. Taj proces je veoma složen, mora početi od školskih klupa već u osmogodišnjoj školi, ali i od promjene u roditeljskim glavama. Roditelji moraju shvatiti da je bolje školovati dijete za dobar zanat i tako mu osigurati radno mjesto i egzistenciju, nego školovati ga za druge profesije, da bi na kraju završilo na burzi.

Škola može biti dobro poduzeće

Zadarska Industrijsko-obrtnička škola „Vice Vlatkovića“ dobar je primjer škole koja se pravodobno pripremila (i dočekala) dvojni sustav obrazovanja, ali i njegovo ukidanje! Ugovor s njemačkim partnerima jamči stalni sustav obrazovanja i povezivanja s obrtnicima i poduzetništvom.

- Mi smo zapravo škola ne samo za učenike već i za obrtnike i poduzetnike, odnosno u širem smislu za sve koji su funkcionalno vezani uz ciljeve i potrebe našeg obrazovanja - kazao nam je Tihomir Tomčić, ravnatelj Industrijsko-obrtničke škole Vice Vlatkovića, u razgovoru o povezanosti školovanja i gospodarstva. Već je bilo prilike za isticanje rezultata ove škole, dvaput proglašene za najbolju strukovnu školu od Ministarstva za obrt, malo i srednje poduzetništvo, no ovog puta nas je zanimalo koliko su „obrazovni potencijali“ obrtničke škole spremni za prilagodbu novim promjenama.

Naime, od ove školske godine ukinut je zapravo tzv. dvojni sustav obrazovanja u kojem su funkcionirale klasične srednje škole i one s kombiniranim programom za strukovna zanimanja. Škole s dvojnim sustavom bile su zapravo eksperimentalne, a odluka o ulasku u takav sustav prepuštena je praktički ravnateljima. Zadarska Industrijsko-obrtnička škola ušla je u dvojni sustav kao jedna od rijetkih i pokazala vrlo dobre rezultate - posebno kada je riječ o kvalitetnoj vezi s obrtnicima, odnosno Hrvatskom obrtničkom komorom. Najkraće rečeno, stvorena je mogućnost stvarnog uključivanja učenika u konkretni posao i toga da škola ne bude „teoretska“, već pravi servis gospodarstva.

Ukidanje dvojnog sustava za cijeli srednjoškolski sustav nije tako školu „Vice Vlatković“ dočekalo nespretnom, već naprotiv, krenulo se od jeseni sa 16 zanimanja, a u tijeku je izrada programa po novom i za ostala zanimanja. Zadržan je veći broj praktične nastave i prakse kod obrtnika, uz nazive predmeta i programske cjeline bliske nekadašnjem „klasičnom“ obrazovanju - svojevrsan kompromis u koji je ugrađeno i pozitivno iskustvo „eksperimentalnog“ razdoblja. No, ono što ovu školu vodi i prema europskim standardima, kako ističe Tomčić, jest i ugovor s njemačkim partnerima, tvrtkom GTZ, za obrazovanje samih nastavnika i voditelja programa, te suradnju s obrtnicima i gospodarstvom. U dijelu škole uz Murvičku cestu ustanovljen je i ured u kojem će voditelj, na platnoj listi GTZ-a, koordinirati, primjerice, s obrtnicima stolarima i organizirati praktične seminare za sve zainteresirane.

Nenad VERTOVŠEK

Kako se roditelje i djecu može motivirati za takvo razmišljanje?

- Prvo treba napraviti iskorak u zakonu i u modelu obrazovanja. Stvoriti mogućnost da onaj tko završi zanat može svojom sposobnošću dalje nastaviti školovanje uz rad, upisati tehničku školu, fakultet. On mora imati osigurano doživotno školovanje i vertikalnu prohodnost. Tada će sigurno i roditelji i djeca gledati drukčije na strukovno obrazovanje. Izuzetno je važno i omogućiti doživotno školovanje. To je naprosto nužno, jer su prošla vremena kad ste izučili neku struku i dvadeset godina radili po istom modelu, ili čak doživjeli mirovinu u tom modelu.

Ali osim toga važno je da budu sigurni da će se nakon škole zaposliti i raditi za dobru plaću...

- To mora biti glavni moto i cilj školovanja. Ali za motiviranje učenika važna je stimulacija od strane državnih vlasti. U svijetu i u susjednim zemljama ima puno primjera da učenici za vrijeme učenja zanata imaju 60 do 70 posto primanja, što im osigurava poslodavac i državne vlasti koje ulažu u te struke. Tražimo da u određenom segmentu imamo olakšice, poticaje iz državnog proračun.

Može li se očekivati da će učenici koji ujesen upišu strukovnu školu kroz tri do četiri godine moći računati na sigurni posao i mogućnost daljnjeg školovanja?

- Ako se krene modelom koji

predložimo, to će se sigurno dogoditi. Otvaranjem novih projekata, otvaraju se nova radna mjesta, ali na njih moraju doći dobro educirana djeca. Vjerujem da bi tako bili zadovoljni i djeca, i roditelji i društvo, i da na burzama ne bi trebalo toliko izdvajati za nezaposlene i za silne prekvalifikacije. Sad gradimo budućnost u prekvalificiranjima, umjesto da ih odmah usmjerimo u pravo zanimanje. Tko se školuje za činovnika, mora biti činovnik, a tko se školuje za struku, taj mora dobiti osjećaj struke. To mu mora ući pod kožu. A, i da se taj novac ulaže u učenika. Vjerujem da bi se tada dijete i roditelji, od kojih mnogi nisu imućni da mogu školovati djecu, radije odlučivali za strukovna zanimanja i usmjerili dijete u posao koji će mu sutra donijeti zaposlenje i kruh.

Ima li komora konkretni prijedlog mjera koje bi država trebala poduzeti? Koliki bi poticaji, na primjer, trebali obrtnicima?

- Konkretno iznose tek treba staviti na stol, i onda vidjeti. Činjenica je da treba ulagati u nove tehnologije. Pri tom treba biti svjestan da se prvih godinu i pol u dijete ulaže više nego što se može računati na efekt od njegovog posla. Sustav obrazovanja ne smije se svesti samo na interes obrtnika da će sutra imati radnika samo za sebe. Ne školujemo majstore samo radi

obrtičkih potreba, već to radimo za potrebe čitavog Hrvatskog gospodarstva.

Jesu li obrtnici spremni za taj proces?

- Mnogi nisu. Nažalost, ogromna je šteta napravljena uvođenjem tzv. Šušarvog sustava, kad je prekinuta nit tradicije u naukovanju učenika i njihovom zapošljavanju. Naše radionice koje imaju tradiciju primanja učenika su rijetke, jer smo unatrag ovih trideset godina, pa i u petnaest godina samostalnosti, premalo ulagali da bismo to vratili natrag. Tu tradiciju treba obnoviti, da ponovno steknemo povjerenje jedni prema drugima, i da dođemo do toga da se čak stvori lista čekanja za pojedine tvrtke i radionice.

Postojeći sustav kritizirate zbog premalo praktične nastave.

- Taj model je teoretski dobro postavljen, ali u praksi je to nešto sasvim drugo. U praksi malo je koja škola opremljena tako da učeniku pruži sve mogućnosti praktične nastave. I radionice su dosta tehnološki zastarjele. Uz dobru organizaciju sve bi se to moglo nadoknaditi, jer najgora je da dijete ide u školu i da se osjeća statinom. Time dobijemo hibridno rješenje - dijete ima dokument, ne zna raditi, nema posla, i još završi na burzi. Preko polovice ljudi danas nam se zaposli izvan svoje struke. To je vrlo mladi kadar, koji se

mogao izučiti, i to je naš potencijal.

Hoće li proračunska i sredstva programa CARDS biti dovoljna za kvalitetne promjene?

- Sve je to dobra pomoć sa strane, ali nas to neće spasiti, neće ustrojiti sustav. Moramo stvoriti sredstva iz našeg gospodarstva, iz našeg proračuna, i promijeniti vlastiti mentalitet. Možda novac i nije toliko u pitanju, koliko kriza mentaliteta o strukovnom obrazovanju. To treba mijenjati, od roditelja, škola, do pojedinih poslodavaca.

U kom smislu?

- Najprije treba razbiti dogmu o strukovnom obrazovanju, kako bi ljudi shvatili da to više nije klasično učenje zanata, već moderno školovanje. Drugo, dogma da ako nisi dobar u školi, ideš na zanat, treba biti prošlo svršeno vrijeme. Strukovne škole moraju imati jednaki društveni tretman kao i gimnazije. Ove smo godine upisali oko deset i pol tisuća učenika, iako smo planirali dvije tisuće više. A deficitarne su nam sve struke, od stolarske do metalne, nedostaju kadrovi, dobri inženjeri, u novoj tehnologiji. Nemamo ni dovoljno educiranih učitelja koji bi mogli predavati tu tehnologiju, pa se događa da školujete kadar, a onda dođe konkurencija i vrbuje tog istog radnika.

Izvor: Novi list

RIVER SEE - Regionalna integracija putem razmene volontera/ki u jugoistočnoj Evropi

UNV/UNDP RIVER SEE program teži izgradnji regionalnog poverenja i unapređenju značajnih veza među stanovništvom i vladama u regionu Balkana. Glavni cilj programa je doprinos regionalnoj integraciji, društvenoj koheziji i smanjenju siromaštva na Balkanu osnaživanjem mreža kroz Istok-Istok razmene volontera/ki, promocijom volonterizma i aktivnog građanstva, izgradnje kapaciteta nevladinih organizacija koje rade na lokalnom razvoju i upravljačkim procesima, a kroz uspostavljanje saradnje među civilnim inicijativama u jugoistočnoj Evropi i šire. Pravni okviri o volonterizmu u regionu će biti promovisani sa ciljem da se osigura podržavajuće okruženje i time uključe lokalne, regionalne i nacionalne vlade/institucije u odnosu na zvučni volonterijski sektor.

Program predstavlja jedinstvenu UNV/UNDP regionalnu saradnju i biće implementiran u saradnji sa partnerima kao što su EU/EVS, VSO UK, SEEYN, OneWorld SEE, koji će obezbediti vodstvo, tehničku i finansijsku podršku, i sa 14 partnerskih organizacija za implementaciju iz sedam država/geografskih

područja na Balkanu koje će biti odgovorne za implementaciju aktivnosti volonterijskog menadžmenta na nivou države/geografskog područja i za odnose sa volonterima/kama i organizacijama civilnog društva i volonterijskim organizacijama.

Ciljevi programa UNV/UNDP RIVER SEE su razvoj regionalnog poverenja i uspostavljanje vrednih kontakata između stanovništva i vlada na Balkanskom regionu. Sveobuhvatni cilj je doprinos regionalnoj integraciji, socijalnim izborima i smanjenju siromaštva na Balkanu putem i) ojačavanja umrežavanja kroz Istok-Istok volonterijsku razmenu, ii) promocije volonterizma i građanskog aktivizma iii) izgradnjom kapaciteta civilnog/gr građanskog društva za rad na lokalnom razvoju i vladinim procesima i iv) uspostavljanjem saradnje između građanskih inicijativa na regionu.

Program predstavlja jedinstvenu UNV/UNDP regionalnu saradnju koja će biti korealizovana sa partnerima kao što su EU/EVS, VSO UK, SEEYN, OneWorld SEE i 14 Implementacionih partnerskih organizacija - Albanski omladinski savet i Balkanski omladinski link/Mjaft (Albanija), Omladinski komu-

nikacioni centar i Omladinski centar Livno (BiH), Volonterijski centar Zagreb i Centar za mirovne studije (Hrvatska), Asocijacija za demokratske inicijative Makedonije i Savet za prevenciju maloletničke delinkvencije (Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija), Kosovska omladinska mreža i Kosovska akcija za građansku inicijativu (Kosovo), Timočki klub i Evropski pokret u Srbiji (Srbija i Crna Gora), Asocijacija za demokratski prosperitet ZID i SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja (Srbija i Crna Gora) - iz sedam zemalja/područja na Balkanu sa eventualnim proširenjem na Rumuniju i Bugarsku, a planirano je da traje 24 meseca.

IPO će biti odgovorne za kontakte sa organizacijama civilnog društva (CSO), volonterijske organizacije (VIO) i volontera/ki i za realizaciju menadžmenta volonterijskih aktivnosti na nivou zemalja/područja kroz RIVER SEE Programski odbor, na regionalnom nivou. U toku proleća-leća 2004. urađeno je istraživanje na terenu i realizovana je saradnja sa članovima organizacija OneWorld SEE (OWSEE) i South East Europe Youth Network (SEEYN).

www.riversee.org

Poslodavci, šta vam treba?!

Srpski biznismeni bi uskoro mogli da otvore fabrike-škole u kojima će učenicima, za kratko vreme i uz paprene skolarine, obezbediti baš ono znanje i veštine kojih nema u sadašnjem sistemu obrazovanja. Iako ovaj scenario izgleda kao prazna priča, stručnjaci upozoravaju da postoji realna opasnost da se za jednu te istu veštinu deca obrazuju dvaput. Jednom kroz redovan sistem obrazovanja, a drugi put pred fabričkim postrojenjima koja, možda, prvi put u životu vide.

U cilju da pomogne poslodavcima, Evropska trening fondacija (ETF) je uz pomoć Italijanskog fonda za saradnju započela projekat „Unapređenje mehanizama za profilisanje radnih veština za traženje zanimanja u srpskoj privredi“. Kao prirodan saveznik programa CARDS 2005, projekat će učestvovati u osavremenjavanju srednjeg stručnog obrazovanja. Naime, reč je o razvijanju metodologije koja će srpskim kompanijama omogućiti da precizno identifikuju koja znanja i veštine bi želeli da poseduju budući mladi radnici. Za implementaciju projekta biće zaduženi Ekonomski institut iz Beograda i italijanska konsultantska kuća Agora 2000. Štaviše, prvi korak u primeni projekta je već napravljen. Cilj postavljanja veb sajta www.eff.eu.int jeste da se informišu svi subjekti uključeni u analizu kadrovskih potreba domaće privrede: kompanije, Privredna komora Srbije, Asocijacija poslodavaca, brojni stručnjaci u oblasti obrazovanja, Centar za stručno i umetničko obrazovanje itd.

Kako uspostaviti most između znanja, stručnog obrazovanja i zahteva privrede?

Frančesko Pancipa, program menadžer u ETF utožno kaže da razrešenje ovog pitanja nije samo problem Srbije, već i mnogo bogatijih zemalja u EU. Poredeći sadašnju situaciju na tržištu sa centralizovanom privredom iz vremena samoupravljanja, Pancina ukazuje da se zahtevi današnje privrede brzo menjaju zbog čega su nužne stalne „intervencije“ u obrazovanju budućih radnika. „Rezultat stare tradicije su suviše teorijski

Svetle tačke

Nemačka organizacija za tehničku saradnju GTZ od 2002. podržava modernizaciju srednjeg stručnog obrazovanja u Srbiji. Dosad su novi profili u oblasti prava, ekonomije i administracije uvedeni u 32 škole. Pre tri godine je predstavljen poslovni administrator, naredne godine su učenici mogli da se upišu na smer za finansijske administratore, a prošle jeseni na smer za bankarske službenike. Prema najavljenim planovima GTZ za narednu godinu, sadašnji sedmici već mogu da razmišljaju da li su zainteresovani za posao iz oblasti osiguranja, špedicije, veletrgovine ili spoljne trgovine.

Projekat Evropske trening fondacije trebalo bi da pomogne domaćim kompanijama da jasno artikuliraju koje su im veštine i znanja neophodne za određena zanimanja

školski programi koji nisu fokusirani na potrebe preduzeća“, dodaje on. Rešenje je, predlaže Pancina, najpre sagledati zahteve tržišta, njih prevesti u obrazovni sistem, a tek na kraju u nastavne programe.

U korak sa CARDS-om

Dulijano Rošiljone iz Italijanske konsultantske kuće Agora 2000 priznaje da metodologija na kojoj se zasniva projekat i nije nova, već je uzeta iz CARDS VET programa. Međutim, za razliku od CARDS-ovih programa koji su se fokusirali na stranu ponude (škole, ministarstvo obrazovanja ili stručni centri), akcentat projekta ETF je na tražnji tj. zahtevima preduzeća. „Organizovaćemo seminare koji će obučiti predstavnike kompanija da analizu željenih veština pretvore u potrebne obrazovne profile“, detaljnije objašnjava Rošiljone. Nedavno započet CARDS 2005 će svoju metodologiju testirati u tri sektora (obrada drveta, nove tehnologije i turizam) dok će metodologija Evropske trening fondacije najverovatnije biti testirana u tekstilnoj industriji i trgovini. Osim modernizacije nastave u ovim privrednim sektorima, i onih koje je obuhvatio CARDS 2003, cilj projekta je da metodologija zaživi i u drugim segmentima srpske privrede. Projekat će unaprediti kapacitete ISOR komiteta čije je osnivanje počelo sa implementacijom CARDS 2003. Kako primećuje Rošiljone, na taj način bi njihova dosadašnja neprecizna vrednovanja manjkavosti srednjeg stručnog obrazovanja dobila i naučni okvir.

Izbitljivi radnici

Sporost rešavanja problema u srednjem stručnom obrazovanju dovela je do toga da na tržištu još ima profila i zanimanja za koja se sigurno zna da neće trebati ovoj privredi. Od zvanično 900 hiljada nezaposlenih, na mlade „otpada“ zabrinjavajućih 48,8 odsto. Na evidenciji nezaposlenih je upravo najviše građana sa srednjom školom. Reč je o zanimanjima zajedničkim i za uključivanje u proces rada, ali i za dalji nastavak školovanja. Kako primećuje Refik Šećibović, profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, nije sporno teorijsko znanje koje učenici dobiju u školi, već kako u taj sistem uključiti veštine, lične sposobnosti i praksu. „Ovakvo finansiranje školstva

odgovara samo ministarstvu finansija jer se ulaže malo para. Treba napraviti skuplje, ali kvalitetnije stručno obrazovanje“, upozorava Šećibović dodajući da je, na duži rok posmatrano, obrazovni sistem u Srbiji vrlo skup.

Međutim, nezahvalna pozicija mladih koji su iz srednjih stručnih škola zakoračili na tržište rada ne ide jedino na dušu onih koji prave nastavne programe, niti onih koji ih primenjuju. Deo odgovornosti leži i na poslodavcima koji još učenike praktične nastave doživljavaju više kao „ometala“, nego kao buduću radnu snagu koja je tu da uči. Drugi trend, ovog puta karakterističan za mlade nezaposlene, jeste da većina njih nije uopšte spremna da zauzme neko od, zvanično prijavljenih, 600 hiljada slobodnih radnih mesta. Ozbiljan sindrom precejivanja (ne)znanja u odnosu na ponudenu platu, najavljeni dolazak kineskih radnika čini sve izvesnijim.

Ivana Petrović

Drugi međunarodni sajam obrazovanja u Novom Sadu

Kako s nepismenima u Evropu?

Krajem prošle godine u Novom Sadu je održan Drugi međunarodni sajam obrazovanja „Putokazi“. Na ovoj trodnevnoj manifestaciji predstavilo se 90 izlagača iz Srbije i 10 iz Hrvatske, Slovenije, Malte, Grčke, Mađarske i Bosne i Hercegovine. Pored državnih i privatnih univerziteta, fakulteta, viših i srednjih škola, svoju ponudu na Sajmu, pred više od 15.000 posetilaca, kako iz Srbije, tako i iz zemalja regiona, predstavili su i narodni i otvoreni univerziteti, agencije za obrazovanje odraslih, škole stranih jezika i računara, turističke agencije, te vladine i nevladine organizacije koje se bave obrazovanjem.

- U uslovima ekonomije zasnovane na znanju kao pogonskoj sili, koja određuje kraj prošlog i početak ovog veka, ovaj sajam omogućuje svima koji teže novim znanjima i evropskim tokovima uvid u široku ponudu institucija koje će im omogućiti da postignu svoje ciljeve i steknu nova znanja za budućnost - rekla je, otvarajući Sajam, rektorica Univerziteta u Novom Sadu profesor dr Radmila Marinković Nedućin.

Porajinski sekretar za obrazovanje i kulturu mr Zoltan Bunjik, ocenio je da i Sajam obrazovanja dokazuje da je i Srbija ušla u ambijent koji karakterišu pluralizam i zdrava konkurencija, te da se, posle perioda neizvesnosti u ovoj oblasti, može očekivati period zakonske regulative.

Srpski srednjoškolski hoće u zemlje regiona

Posebno interesovanje na Sajmu obrazovanja izazvali su štandovi fakulteta iz zemalja regiona. Na štandu Američkog koledža za menadžment i tehnologije iz Dubrovnika, koji je učestvovao i na Prvom sajmu obrazovanja, 2004. godine, kažu da je interesovanje, u odnosu na taj prvi nastup, učestvovalo.

Gea koledž iz Pirana, prvi put srpskoj javnosti predstavio se, takođe pre dve godine, na Sajmu u Beogradu, mada, kažu, u Novom Sadu je bilo mnogo veće interesovanje, posebno nastavnika za organizovanje prezentacija u školama. Inače, ova obrazovna institucija nudi trogodišnje studije preduzetništva na engleskom jeziku i to po ceni od 3.700 evra za godinu i uz mogućnost razmene studenata sa drugim evropskim fakultetima iste orijentacije.

Srednjoškolski iz Srbije interesovali su se i za uslove školovanja na Slobomir univerzitetu u Slobomiru i Dobiju. Ovaj univerzitet nudi četvorogodišnje studije, po ceni od 2.000 evra za godinu, na fakultetima za menadžment, informacione tehnologije, prava, dizajn i grafiku, te na Filološkom fakultetu i Poreskoj akademiji.

Za 2006. godinu mr Bunjik je u Vojvodini najavio projekat sufinansiranja manjinskog obrazovanja Roma, kao posebnu budžetsku stavku, zatim projekat povećavanja zdravstvene, fizičke i mentalne bezbednosti učenika, te sufinansiranje nastave na manjinskim jezicima na Univerzitetu u Novom Sadu, kao i sufinansiranje izgradnje ili dogradnje nekih škola, učeničkog doma u Kikindi i Akademije umetnosti u Novom Sadu.

Ponuda izlagača na štandovima, te nastupi i predstavljanje na centralnoj sajamskoj bini i ovaj put su bili dopunjeni bogatim programom okruglih stolova i tribina.

- Reforma visokog obrazovanja prema Bolonjskim principima uveliko je zahvatila fakultete Univerziteta u Novom Sadu i već ih je

između 70 i 80 odsto uvelo sistem poena, koji kvantitativno prikazuju opterećenje studenata - rekao je, na tribini posvećenoj sprovođenju reforme visokog obrazovanja, prorektor Univerziteta u Novom Sadu profesor dr Miroslav Plančak, uz konstataciju da u ovim procesima, čiju je implementaciju u naš sistem omogućio i nov Zakon o visokom školstvu, još uvek nije sve definisano, pa se tako još razrađuje tranzicioni period i odnos prema sadašnjim studentima.

Na tribini posvećenoj doživotnom obrazovanju u trećem milenijumu, čuli su se i nimalo ohrabrujući, podaci da je u Srbiji čak polovina stanovništva funkcionalno nepismena, to jest da nema nikakvu struku, a da čak jedna petina nema završenu ni osnovnu školu. Istovremeno, recimo u Vojvodini, u kojoj sa nezavršenom osnovnom školom ima čak 700.000 ljudi, rade samo tri škole za obrazovanje odraslih, pa i u njima se iz godine u godinu broj polaznika smanjuje, tako da bi, ako se opismenjavanje odraslih ovim tempom nastavi, za taj posao trebalo bar još pola veka.

U duhu Dana obrazovanja Roma, održano je i više tribina o ovoj temi, takođe s veoma poražavajućim podacima, počev od toga da čak 80 odsto ove populacije živi u najlošijem životnom okruženju, da ih je samo 27 odsto ekonomski aktivno, pa do podataka da je u ovoj etničkoj grupi nezaposlenost četiri puta veća nego u ostalom delu populacije u Srbiji.

- Koliko je stanje ozbiljno, kazuje i činjenica, da je u prvi razred srednjih škola u Vojvodini ove godine upisano samo 28 učenika Roma, a da ih istovremeno u osnovnim školama ima više od 5.500 - rekla je pomoćnica pokrajinskog sekretara za obrazovanje Danica Stefanović. - Iskorak je učinjen i otvaranjem Kancelarije i Saveta za Rome, ali moramo ići i dalje u rešavanju ovih problema.

Poslednji dan Sajma obrazovanja, bio je posvećen osobama s invaliditetom, te je premijerno prikazan dokumentarni film „Kako te vidim“, uručene su nagrade na konkursu likovnih i literarnih radova za učenike osnovnih i srednjih škola iz Novog Sada na temu „Ljudska raznolikost i nediskriminacija“, razgovaralo se o ovoj raznolikosti u procesu obrazovanja, te su prezentovani edukativni programi za mlade s invaliditetom. Još jednom je apelovano na javnost da se, umesto termina invalid, koji invalidnost stavlja u prvi plan i zanemaruje ostale osobine ličnosti, koristi termin osobe s invaliditetom, s obzirom da je to samo jedna, a ne i jedina karakteristika ličnosti.

Danica Devečerski

Pečat na ispitu zrelosti

U vreme kad su razvijene evropske zemlje energično i radikalno menjale obrazovne sisteme i usklađivale ih sa tržišnim zahtevima i potrebama privrede, bivše jugoslovenske republike imale su devedesetih godina prošlog veka manje-više iste školske modele. Niko nije prednjačio jer se sve odvijalo prema jednoobraznoj sistemskoj „mustri“ po kojoj su krojeni zakoni, programi i planovi. Nastavnici su predavali ekskatredra i bili sve i svja u učionici, jer se tada njihov autoritet nije dovodio u pitanje a đaci su morali da igraju ulogu koja im je data bez suvišnih pitanja. Kad su novostvorene zemlje krenule u tranzicione reforme, ti vetrovi su zahvatili i oblast obrazovanja. Iako su pošli sa iste obrazovne crte i imali finansijsku i stručnu pomoć preko međunarodnih projekata, nisu svi mogli da krenu istom brzinom i silinom.

Obrazovnu kuću prvi su sagradili Slovenci, mada su i oni imali lutanja tokom četrnaestogodišnjeg promišljanja o reformskim zahvatima. U jednom trenutku su čak projekat priveli kraju, ali su ih strani eksperti upozorili da neke postavke ipak moraju još da preispitaju. Ni u ostalim državama nisu sedeli skrštenih ruku - oni koji su želeli promene delovali su makar preko ekspertskih nevladinih organizacija - ali političke i ekonomske (ne)prilike i pritužbe tradicionalista usporavale su reforme iako je bilo očito da su neminovne.

Zahvaljujući tome što je srednjoškolsko obrazovanje važan „posrednik“ između obaveznog i visokog obrazovanja, ali i prohtevnoga tržišta i privatne inicijative, ovaj školski nivo našao se pod posebnom lupom prosvetnih reformatora u negdašnjim Ju-republikama. Od ovog segmenta obrazovanja zapravo zavisi kako će izgledati obrazovni sistem u budućnosti, ali i po kojoj stopi će rasti nezaposlenost. Jer broj onih koji čame na birou određuju upravo procesi u srednjem obrazovanju. Previše teorije, a malo prakse, puko ponavljanje gradiva iz osnovne škole izgrađuje kadrove od kojih nema mnogo vajde. U nekim balkanskim državama, događalo se da buduća medicinska sestra dogura do diplome, a onda se ispostavi da se plaši da izvadi krv pacijentu!

Poslednje dve godine srednje stručno obrazovanje ponovo se našlo u žiži eksperata EU, koji ozbiljno razmišljaju o mobilnosti đaka iz jedne zemlje u drugu, kao što je to studentima omogućeno Bolonjskim procesom. Ukoliko ta zamisao dobije zeleno svetlo, tada će i diplome srednjoškolaca biti praćene dodacima o predmetima i naučenim veštinama. Na

U većini država u regionu, maturalni ispit ni dalje nije postao ulaznica za fakultet. U EU se razmišlja o uvođenju dodatka diplomi kojim će biti moguća mobilnost srednjoškolaca iz jednog obrazovnog sistema u drugi, čime se povećava i mogućnost zapošljavanja

posebnim pravilima, a slično rešenje imaju i Hrvati.

Državni ispit se polaže istog dana i u isto vreme, a pri upisu na fakultet, vrednuje se uspeh sa maturalnog ispita i ocene iz poslednja dva razreda srednje škole. Maturalni ispit se sastoji iz zajedničkog dela (slovenački, matematika, strani jezik), izbornog dela (sa spiska se biraju dva predmeta), šesti predmet na maturi nije obavezan, ali može da se boduje umesto drugog predmeta ako maturant dobije veću ocenu. Učenici mogu da izaberu i neke od predmeta na maturi na višem nivou. Maturalni ispit se sastoji od usmenog i pismenog dela.

Internacionalna matura se razlikuje od nacionalne po tome, što pored šest obaveznih predmeta, đaci moraju da polažu još šest predmeta i posle uspešne odbrane, diplomac iz Slovenije može da konkuriše i na strane fakultete. Ova matura postoji u svim zemljama u regionu a po prvi put je nedavno to pravo stekla i privatna gimnazija „Crnjanski“ iz Beograda.

Beg iz škola

Za maturalni ispit se spremamo u trećoj i četvrtoj godini. Profesori su zainteresovani da dobro spremaju učenike, jer što je škola uspešnija, toliko bolje za njih. Mislim da ispit nije bauk, jer sa pripremanja počinjemo rano, pa imamo puno mogućnosti za uspeh. Što si na maturi uspešniji, veći ti je broj poena, koji se zajedno sa uspehom iz škole saberu i toliko imaš poena za upis na univerzitet. Ako želiš da upišeš fakultet za koji je potrebno puno poena, tada si pod većim pritiskom - kaže Sonja Žarković, učenica trećeg razreda prestižne gimnazije Bežigrad iz Ljubljane.

Gimnazijski program u Sloveniji je organizovan u modulima koji udovoljavaju sposobnostima i interesima učenika sa akcentom na razvijanju znanja i veština potrebnih za dalje samostalno učenje. To su zapravo karakteristike na kojima se insistira u razvijenim državama i ono što manjka u zemljama u tranziciji. U Srbiji, recimo, učenici postižu dobre rezultate na međunarodnim testovima ako se traže teorijska znanja, ali kod primene naučenog uvek zapiju.

U Sloveniji svi srednjoškolski programi omogućavaju i nastavak školovanja. I nakon trogodišnje zanatske škole, đak može da upiše dodatni program i tako ima pravo da nastavi studiranje u stručnim

posebnim pravilima, a slično rešenje imaju i Hrvati.

U Sloveniji svi srednjoškolski programi omogućavaju i nastavak školovanja. I nakon trogodišnje zanatske škole, đak može da upiše dodatni program i tako ima pravo da nastavi studiranje u stručnim

posebnim pravilima, a slično rešenje imaju i Hrvati.

obrazovnim ustanovama. Dozvoljeno je da posle nekoliko godina pojedinac upiše stručne programe za majstore zanata i za srednje i veliko poduzetništvo, a uvedena je i dualna nastava (učenje uz rad).

Standardizovani završni ispit, državnu maturu, kojom se ispituju nivoi znanja i dostignutih komeptencija učenika na kraju srednjoškolskog obrazovanja prihvatili su i u Hrvatskoj. Školske 2008/2009. trebalo bi da polaže prva generacija gimnazijalaca po novim pravilima, a 12 meseci kasnije to će učiniti i učenici završnih razreda strukovnih i umetničkih škola. Ipak, prave pripreme za državnu maturu počće već nacionalnim ispitima ove kalendarske godine, kada će svi učenici prvih razreda gimnazije polagati standardizovane ispite iz hrvatskog, matematike i engleskog. Matura će se takođe, kao i u Sloveniji, polagati u isto vreme u celoj državi, pod jednakim uslovima za sve. Način organizovanja i sprovođenja ispita jasno je definisan i onemogućava nepošteno ponašanje, tvrde autori reforme.

Svedočanstvo o položenoj državnoj maturi sadržeće opise utvrđenih kompetencija učenika i služiće kao pouzdan i objektivčan pokazatelj pripremljenosti učenika za nastavak obrazovanja ili spremnosti za efikasno prilagođavanje zahtevima tržišta rada. Oni koji uspešno preskoče poslednju lestvicu postavljenu na kraju srednje škole dokazaće da su dosegli nacionalne standarde znanja i komeptencija.

Prosvetne vlasti u Srbiji moraće da predu isti reformski put uz preciznu stručnu i finansijsku pomoć međunarodnih institucija, kakvu su imale i još imaju u drugoj zemlje u tranziciji. Neće se baš krenuti iz početka, jer je dosta toga već urađeno, naročito u srednjem stručnom obrazovanju, ali i dalje nedostaju sistemski rešenja. Pre novih zakona koji se već pišu (po drugi put od 2003), trebalo bi da se konstituiše Nacionalni prosvetni savet. Članovi su izabrani još prošlog leta, ali je negde zapelo oko izbora predsednika, pa ovo telo, koje je zaduženo za viziju obrazovanja u Srbiji, nikako da počne sa radom. Ali, po strategiji ministarstva prosvete, novi koncept obrazovanja na svim nivoima trebalo bi da se zaokruži do 2010.

Zbog političkog spleta okolnosti od demokratskih promena 2000. do danas na kormilu ministarstva prosvete smenila su se čak tri ministra, zbog čega je bez preki-da funkcionisala jedino oblast srednjeg stručnog obrazovanja - gde je skoro u svakoj trećoj školi uveden pilot projekat ili ogled kojim se insistira na praksi, veštinama i modernom obrazovnom pristupu. Samo od 2001. do 2003. ukinuto je 40 zanimanja, a do sada je uvedeno 27 novih obrazovnih profila. Prvi rezultati već su pokazali da se za đacima dopada novi sistem učenja u kome praktičan rad zauzima posebno mesto.

Ove godine će druga generacija učenika u trogodišnjim obrazovnim profil-

Svest o promenama

Reformatori su svesni da u periodu tranzicije, ubrzane privatizacije društvene i državne svojine treba rešiti sijaset pitanja na putu do kvalitetnog i efikasnog obrazovanja i to u skladu sa evropskim standardima, zahtevima vremena, ali i najboljim tradicionalnim vrednostima domaćeg obrazovnog sistema.

ima polagati završni ispit po novom programu koji je zasnovan na kompetencijama i prema Priručniku o polaganju završnog ispita. Postoji i formalna lista za ocenjivanje da bi se izbegla bilo kakva subjektivnost članova komisije koji ocenjuju završni ispit, na osnovu koje se tačno vidi šta je đak naučio tokom školovanja - objašnjava Mirjana Bojanić, savetnik u Centru za stručno i umetničko obrazovanje Zavoda za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja Srbije.

Maturu po novom polagaće ove godine i prva generacija đaka četvorogodišnjih srednjih stručnih škola koja je imala ogledne programe. Mirjana Bojanić kaže da će eksperti iz Centra predložiti resornom ministarstvu da se taj ispit nazove „stručna matura“. Sastojace se iz tri dela, pismenog zadatka iz srpskog, odnosno maternjeg jezika, provere teorijskog znanja iz glavnih stručnih predmeta i praktičnog dela ispita.

Za sada se ne planiraju izmene u polaganju mature u gimnazijama. Ona je lakša i manje zahtevna od državne mature u Sloveniji i Hrvatskoj, na primer, i dobijena ocena ne utiče na konačni zbir bodova pri upisu na fakultet. U Srbiji se polaže samo pismeni iz srpskog jezika, strani jezik ili matematika i radi se maturalni ispit koji se brani. Sve srednje škole organizuju maturu po sopstvenom ritmu i rasporedu i ovaj ispit ne daje pečat za automatsko upisivanje na fakultet. Razmišljalo se i u Srbiji

o državnoj maturi i to u više navrata, ali te ideje su odbacivane, tako da će đaci i dalje morati da radne paklenim tempom od juna do jula - jer posle ispita zrelosti sledi prijemni ispit na fakultete.

U odnosu na negdašnje Ju-republike Slovenci su, po mišljenju stručnjaka, napravili fantastičan iskorak u odnosu na devedesete godine 20. veka. Oni su bez premsa sa sistemskim rešenjima, organizovanim institucijama, sa sjajnim i (u prosequu) solidno opremljenim školama. Pri čemu se sistem obrazovanja nije mnogo promenio jer je akcenat bio na menjanju sadržaja i odnosa unutar programa. Poslednjih godinu-dve, i Hrvatska je napravila ogroman korak, koliko god je delovalo da je dugo razmišljala o reformi. U Bosni i Hercegovini je specifična situacija, jer tamo još trpe posledice onoga što se dešavalo. I oni su započeli različite programe u stručnom obrazovanju, čak pre nego u Srbiji, ali je teško govoriti o obrazovnim reformama u BiH s obzirom na razorenu ekonomiju i kantonalnu razućenost.

Na međunarodnoj konferenciji 2003, Srbija je bila proglašena za lidera u oblasti reforme srednjih stručnih škola. Svi su hvalili tadašnje prosvetne vlasti da su brzo pošle u promene i uspele da preskoče vreme i propušteno, ali sada se vidi da to ipak nije bilo moguće i da još puno treba raditi na reformi.

Olga Nikolić

(Ne)ravnopravna utakmica?

Prema proceni Svetske zdravstvene organizacije u Srbiji ima oko 800.000 osoba sa invaliditetom (10% od ukupne populacije). Priča o jednakim šansama, međutim počinje mnogo pre zapošljavanja i školovanja, praktično već od prvog dana otkrivanja hendikepa. Ali, što je društvo primitivnije to su i problemi veći. Tome u prilog i statistički podatak da 26% građana Srbije ne želi da primi krv osoba sa hendikepom.

Oni su marginalizovani, izolovani, žive u uslovima na ivici egzistencije uz alarmantno nisku stopu nezaposlenosti koja je u Srbiji četiri puta manja od evropskog proseka - kaže Vesna Bodanović, izvršni direktor Centra za razvoj inkluzivnog društva Beograd.

Naši sugrađani koji ne vide, ne čuju ili se otežano kreću nisu „siroti, mali, ugroženi hrčci“ kako ih okolina obično doživljava, prema rečima Gorana Pavlovića, predsednika Udruženja studenata sa hendikepom, već pre svega ličnosti koje imaju iste potrebe samo je način njihovog zadovoljavanja različit. On ukazuje na neophodnost stalne borbe sa predrasudama, a posebno sa poslodavcima koji moraju da shvate da i radnik sa invaliditetom može da bude produktivan uz dodatno opremanje radnog prostora, nabavku odgovarajućih sredstava za rad, a uz obaveznu prilagođenost kancelarija i hala.

Uprkos činjenici da osobe sa invaliditetom ne žele da budu pasivni primaoci socijalnih davanja već korisnici

PORAŽAVAJUĆE OBRAZOVANJE

Suad Zahirović kaže da u BiH nemaju ni podatke o tačnom broju stanovnika, a pomoću formule Svetske zdravstvene organizacije, procenjuje da ima oko 350.000 osoba sa invaliditetom. Zvanična stopa nezaposlenosti u BiH je 44%, a bez posla je oko 95% lica sa hendikepom. Obrazovna struktura mlađih od 30 god. poražavajuća je dok su starije osobe obrazovanje stekle pre početka ratnih dejstava.

prava na rad, Vesna Bogdanović upozorava da trenutna situacija nije zadovoljavajuća.

Na listi Nacionalne službe zapošljavanja nalazi se 25.744 osobe čije su radne sposobnosti ograničene. Bez obzira na broj, poznato je da trećina živi u Beogradu. Sreću da pronađe posao od početka prošle godine do septembra imale su tek 284 osobe, dakle samo 13%. Zahvaljujući različitim programima ove službe, do redovnih mesečnih primanja stiglo je samo njih 109, a

svega 1% naših sugrađana sa mentalnim hendikepom je došlo do mogućnosti da nešto radi.

- Istine radi, problem komplikuje i obrazovni nivo, pa tako podela znanja - kaže Bogdanović izgleda ovako. Skoro 9.500 potencijalnih radnika ima najnižu kvalifikaciju, 2.000 srednju stručnu spremu, a samo 95 visoku. Ona, međutim podseća da bi se u slučaju stečenog invaliditeta dokvalifikacijom ili prekvalifikacijom iskoristili ostali potencijali i navodi primere medicinskih sestara pa čak i hirurga koji svoj posao obavljaju iz kolica.

NEPOŽELJNI

Preduzeća koja su u Srbiji 1990 god. zapošljavala osobu sa invaliditetom imala su 11.000 radnika, a sada svega 4.000. Tada je bilo 28, a sada 80 preduzeća.

Govoreći o zaštitnim radionicama, takozvanim DES-ovima kao ostacima tradicionalnog medicinskog modela koji osebe sa invaliditetom stavlja u grupaciju izdržavanih, pasivnih članova društva Vesna Bogdanović se zalaže za njihovo prestrukturiranje.

- Ne znamo tačan broj ovih radionica, a ni kome pripadaju, državi ili privatniku. Osobe sa oštećenim sluhom ili mentalnim hendikepom koje rade fabričke poslove ili u proizvodnim delatnostima suočavaju se sa velikom diskriminacijom jer te pogone vode osobe koje nemaju invaliditet pa tako ni sluh za posebne potrebe - priča naša sagovornica i naglašava da ostaje nejasno da li je njihova zarada uslovljena invaliditetom ili poslom koji obavljaju. Ako isključimo prvi razlog kao ponižavajući, onda se nameće pitanje zašto te poslove ne obavljaju na uobičajenim mestima, fabrikama, preduzećima nego u nekakvim „zaštitnim“ radionicama. Bogdanović ističe da našim sugrađanima sa hendikepom posao znači mnogo više od zarade, pruža osećaj nezavisnosti i ravnopravnosti u ovom društvu.

Positivnih primera ima, ali tek da bude nadu. U Kragujevcu tri preduzeća i dve zaštitne radionice zapošljavaju invalide. U „Zastavi Impro“ koja proizvodi ručne i specijalne alate i lakoteretne prikolice, zaposleno je 70 radnika među kojima je 40 invalida. Društveno preduzeće „Šumadija des“ ima 146 radnika i posluje kao i firme koje zapošljavaju potpuno radno sposobne ljude. Značile bi im poreske olakšice, oslobađanje od PDV-a.

Obaveze prema državi uspevaju da ispune na uštrb plata i u „Grafoprometu“ koji se bavi štamparskom delatnošću i prometom kancelarijskog materijala uz pomoć 24 radnika od kojih je 12 distrofičara.

Zanimljivo je da predstavnici Kragujevačkih preduzeća smatraju da bi invalidi trebalo da se finansiraju iz budžeta kao i sredstava za poboljšanje uslova rada, a da se socijalni program zasniva na dobrovoljnoj bazi.

Kakve su šanse u trci do posla i pored kvalifikacija, ali uz skoro neizbežnu diskriminaciju koju je teško iskoreniti iz svesti onih bez hendikepa oslikava primer žene koja uprkos diplomu ekonomskog fakulteta, aktivnom znanju jezika i poznavanju rada na kompjuteru već 16 godina čeka posao!! U Zaječaru je prošle godine jedan privatni preduzetnik od Nacionalne službe za zapošljavanje dobio oko 100.000 dinara uz uslov da na mestu operatera na računaru zaposli jednu osobu sa hendikepom i dve godine isplaćuje zaradu. „Nema problema, ali da operater ipak sedi kod kuće“, zaključio je gazda.

Poslednjim izmenama Zakona o radu osobe sa invaliditetom koje traže posao izjednačene su sa ostalim radnici-

DOBROVOLJNO - SLAB EFEKAT

Prema važećim propisima, poslodavac je obavezan da za invalide obezbedi posebne uslove rada, opremanje radnog mesta, posebnu vrstu mokrih čvorova, ali je njihovo zapošljavanje na dobrovoljnoj osnovi.

ma. Smanjene su i stimulative mere za poslodavce (Nacionalna služba je u saradnji sa ministarstvom finansija pre dve godine zainteresovanim poslodavcima davala 72.000 dinara). Oni koji su spremni da započnu privatni biznis mogu da dobiju kredit od 140.000 dinara, ali u slučaju da posao loše krene ne mogu da se jave naredne dve godine za neki novi vid pomoći.

Ipak, u ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalne politike obećavaju afirmativan pristup prema osobama sa invaliditetom. Njihovo integrisanje u širu društvenu zajednicu ne može se dogoditi preko noći, ali Zakon o zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji invalidnih lica je trenutno u nacrtu. Predviđena je drugačija tipologija osoba sa hendikepom, određena kvota takvih lica koju će poslodavci biti u obavezi da zaposle, a u roku od šest meseci biće osnovan i poseban Fond za zapošljavanje.

Vera Pešut, rukovodilac Grupe za

MISTERIJA

Ako je procena da u Srbiji ima 800.000 osoba sa hendikepom, a na tržištu rada je prijavljeno njih 25.744 postavlja se pitanje šta je sa ostalima. Da li kao što Goran Pavlović kaže, žive zatvoreni u svojim kućama, izlaze samo nocu ili čak ni tada? Imaju 50 god. a nemaju ličnu kartu jer im ona navodno ne treba!

profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u ovom ministarstvu kaže da će tako u javnim preduzećima poslodavac biti obavezan da 20 do 50 radnika zaposli jednu osobu sa ograničenom radnom sposobnošću. Ona je uverena da ponovno marginalizovanje naših sugrađana ne dolazi u obzir, ali je sasvim izvesno da ce do prilagođenog radnog mesta morati da sačekaju.

Ostaje pitanje da li će osim ovog i Zakon o sprečavanju diskriminacije koji tek treba da bude usvojen, uspeti da izmeni svest i afirmiše različitost uz jednake mogućnosti.

Tome se nadaju i u Republici Srpskoj u kojoj je zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i podsticanju zapošljavanja osoba sa hendikepom donet još pre godinu dana dok je u Federaciji BiH sličan pravni akt u proceduri.

- Zbog promene poreskog sistema i nadležnosti ustanova za određivanje poreskih i drugih olakšica za preduzeća i ustanove koje bi zapošljavale invalidna lica u Republici Srpskoj zakon još nije dao očekivane rezultate - kaže Suad Zahirović, izvršni direktor informativnog centra za osobe sa invaliditetom „Lotos“ i ukazuje na dve bitne stvari koje mogu uticati na promenu stanja.

To su Zakon o javnim nabavkama koji podrazumeva da 20% poslova kroz javnu nabavku treba da bude ustupljeno preduzećima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom kao i razvijanje jedinstvenog sistema poreskih olakšica i stimulacija, koji bi se primenjivao na celoj teritoriji BiH.

Zahirović podseća na izmenjenu strukturu potreba za određenim zanimanjima u biznisu, a u odnosu na predratni period. Kompanijama je važan profit, a od radnika se očekuje obavljanje različitih poslova mimo kvalifikacije te tako ima sve manje mogućnosti za radno angažovanje osoba sa hendikepom. Ipak, program ima podrške od Zavoda za zapošljavanje sa raznih nivoa vlasti, pokrivani su troškovi plata, prekvalifikacije i dokvalifikacije.

Mila Vuković

Poražavajući podaci o etničkoj diskriminaciji

Helsinški komitet za ljudska prava u BiH objavio je godišnji izvještaj u kome se, između ostaloga, navode poražavajuće činjenice o etničkoj diskriminaciji u ovoj zemlji, posebno u oblasti radnog zakonodavstva. Ovu ocenu potvrđuju i druge organizacije koje se bave zaštitom osnovnih prava i sloboda čovjeka.

Međunacionalni odnosi u BiH i dalje su opterećeni nastojanjem vladajućih stranaka da sačuvaju etničku homogenost. Zbog toga se sporo obnavlja multietničko lice BiH, što potvrđuju neka osnovna poređenja, navodi predsjednik Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH, Srđan Dizdarević:

„Posljedica je i dalje veoma raširena diskriminacija na nacionalnoj osnovi, koja praktično onemogućava zapošljavanje, adekvatno obrazovanje, odgovarajuću zdravstvenu zaštitu za pripadnike naroda koji su brojačno manje zastupljeni na određenom području.“

Najteža kršenja ljudskih prava, što pokazuju analize Helsinškog komiteta ali i drugih institucija koje se bave zaštitom osnovnih prava i sloboda čovjeka, dešavaju se u oblasti rada. Nezaposlenost je ključni problem, međutim sve češće se potvrđuje kako je nacionalna pripadnost kriterij kod dobijanja radnog mjesta:

„Diskriminacija u području zapošljavanja nije samo stvar privatnih poslodavaca, već i javnog sektora, koji bi morao da ima drukčiji odnos i trebalo bi da bude vođen nastojanjima da se predratna nacionalna struktura odrazi i u javnim službama, u službama opština, kantona i u ostalim segmentima javnog sektora.“

Najviše nepravde i dalje donose entitetski zakoni o radu koji su, između ostalog, obećavali povratak na posao. Ali, od toga nije bilo ništa, upozorava ombudsman BiH, Vitomir Popović:

„I u RS i u Federaciji BiH doneseni su zakoni o radu, koji su garantovali da se vrate na posao, odnosno da, u slučaju da ne mogu da se vrate, steknu status radnika po osnovu

čekanja i na taj način ostvare druga prava koja su predviđena važećim zakonodavstvom. Nažalost, na stotine hiljada takvih zahtjeva imamo i u RS i u Federaciji BiH.“

Jedan iz armije onih što su se nadali povratku na staro radno mjesto kaže: „Težak život. Solidno poznajem zanat, ali nema nade, neće nas. Ne mogu naći stalnog zaposlenja. Malo me raja zovu. VK mehaničar sam po struci. O tom povratku na posao nema ništa.“

Ali u BiH i oni koji su zaposleni trpe kršenja ljudskih prava, navodi Nada Grahovac, ombudsman RS:

„Ljudi rade bez plate, bez zdravstvenog osiguranja, bez povezanog radnog staža, bez uplate doprinosa, bez godišnjeg odmora, jednom riječju - bez ikakvih prava iz radnog odnosa. Očito je da se u ovoj oblasti moraju hitno učiniti strateški ali i operativni pomaci.“

Nacionalne manjine su također primjer kršenja ljudskih prava u oblasti rada, ističe Srđan Dizdarević, uzimajući za primjer najveću manjinsku grupu u BiH - Rome:

„Podatak da je zaposleno svega 1,5 posto aktivne populacije među Romima u odnosu na 50 posto, koliko ih je bilo zaposleno prije rata, sam po sebi govori o položaju u kome se oni nalaze. Čak i jedini Rom koji je radio u državnoj službi dobio je otkaz. Dakle, ljudska prava u BiH su u korelaciji sa nacionalnom pripadnošću i činjenica da su manjine u ovako teškom položaju upravo potvrđuje tu tezu.“

I u našoj anketi građani su ukazivali da je rad oblast u kojoj se najčešće krše ljudska prava:

„Samim tim što ljudi nemaju zaposlenja odmah su ugrožena ljudska prava.“

„Najviše radnička prava. Radnici nemaju ništa, nikakvih prava.“

„Ljudi koji su na nekom položaju, koji su na nekoj poziciji, oni donekle mogu da ostvare svoja prava. A ljudi koji su u, možda, nekom nižem društvenom statusu, njihova su prava ugrožena.“

www.slobodnaevropa.org

Mnoga djeca s invaliditetom diskriminirana

ZAGREB - U Hrvatskoj ima 11.020 djece s posebnim potrebama, a mnoga od njih zbog neprilagođenosti osnovnoškolskih zgrada ili naprosto mentalnog sklopa nastavničkog i rukovodećeg kadra nemaju mogućnosti redovnog školovanja.

Stoga je Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida u suradnji s ministarstvom prosvjete krenuo u snimanje stanja u svih 2292 osnovnih škola kako bi vidjeli što i

kako popraviti. Preliminarni podaci pokazuju da je od 835 škola koje su do sada poslale odgovore, samo ih je 15 u potpunosti prilagođeno djeci s motoričkim oštećenjima.

- Vidjet ćemo kakvo je stanje i napraviti kvalitetnu mrežu pristupačnih škola koja će omogućiti djeci redovno obrazovanje - rekao je ministar Dragan Primorac.

K. T.

Nerado viđeni gosti

Ukoliko je obrazovanje pokretačka snaga jednog društva, iznenađuje činjenica da uprkos strahu da ostane bez obrazovne elite, Federacija BiH čini sve da spriječi dotok mladih i ambicioznih ljudi sa područja SCG, koji žele sticati znanja u njoj i ista ta znanja i iskustva ostaviti u okviru njenih granica. Dok je većina seminara, foruma, okruglih stolova... širom BiH posvećena reformi visokog obrazovanja, pri čemu se poseban akcenat stavlja na poboljšanje uslova studiranja kako bi se spriječio odliv mladih mozgova iz BiH, istovremeno raste broj onih koji bi rado otišli iz nje. I uprkos nastojanjima da se inoviraju nastavne metode rada, da se obezbijedi prohodnost studenata sa jednog na drugi fakultet, da se priznaju diplome, obezbijedi jednogodišnje stažiranje diplomaca u privredi i institucijama BiH od strane zavoda za zaposlenje koje bi mladima pružilo iskustvo praktičnog rada..., istraživanja pokazuju da dosadašnje metode nisu pokazale željene rezultate.

Anketa Razvojnog programa UN (UNDP), rađena u junu 2005. godine, pokazuje da više od polovine Bosanaca i Hercegovaca želi da napusti BiH, a većinu njih čine mladi. Naime, 70,2% zauzimaju ispitanici između 18 i 35 godina, dok 25,3% odlazi na starije od 50 godina. Kako u BiH ništa ne može biti urađeno a da se ispitanici ne podijele u tri dobro poznate grupacije, anketom su obuhvaćena sva tri konstitutivna naroda. Među njima najveću želju za odlaskom iz BiH pokazali su Srbi (60,5%), zatim Bošnjaci (48,7%), a onda Hrvati (40,8%).

Jasno je da je loša ekonomska situacija glavni razlog za ovakvo stanje, kao što je sasvim jasno i to da će iz BiH otići svako kome se za to pruži prilika. I dok na jednoj strani stoji zasićenje mladih Bosanaca i Hercegovaca svakodnevicom uzaludnih obećanja političkog vrha kako će sve poći na bolje, na drugoj strani stoji jaka želja velikog broja studenata iz SCG da studije završe baš u ovoj zemlji. Međutim, visoke školarine koje se na pojedinim fakultetima Sarajevskog univerziteta naplaćuju studentima iz SCG, tjeraju mlade da napuste započeto školovanje.

Predviđene školarine za redovni studij jedne akademske godine (2005/06) studentima Bošnjacima iz SCG na fakultetima Sarajevskog univerziteta izgledale su ovako: Stomatološki fakultet 6.000 KM, Medicinski fakultet 4.000 KM, Elektrotehnički fakultet 2.400 KM, Ekonomski fakultet od 2.000 do 2.500 KM, Pravni, Veterinarski i Farmaceutski fakultet 2.000 KM. S obzirom da visinu školarine određuju upravni odbori

Studenti iz Srbije i Crne Gore nisu dobrodošli u Federaciju Bosne i Hercegovine

visokoškolskih ustanova, neki od njih su odlučili da školarinu povećaju i do 100%.

Mnogi analitičari koji se bave ovim, već par godina aktualnim, problemom naplaćivanje visoke školarine studentima iz SCG na univerzitetima u Federaciji BiH, smatraju diskriminirajućom mjerom. Razloge za to ne nalaze samo u činjenici da se stranim državljanima naplaćuje školarina, s obzirom da je to praksa skoro svih evropskih zemalja, već u činjenici da studenti iz BiH, bez obzira kom narodu pripadaju, u istoj toj SCG ne plaćaju nikakvu školarinu ukoliko se odluče da svoju akademsku titulu steknu u njoj. Ako se tome doda i problem sa smještajem u studentskim domovima, ne iznenađuje podatak što se većina studenata iz SCG vraća kućama.

Naime, radi se o sljedećem: kako su konstitutivni narodi u BiH neusaglašeni skoro u svemu, i kako im se zakoni razlikuju od entiteta do entiteta, od kantona do kantona, tako im se razilaze i stavovi po pitanju studiranja svojih sunarodnika iz susjednih zemalja. Dok su Srbi iz susjedstva

Grupacija visokoškolskih ustanova	Maksimalna visina troškova studija
1. Grupacija društvenih nauka Prvi opis u godinu studija	1000 KM
2. Grupacija nastavničkih fakulteta, humanističkih nauka, biotehničkih nauka i umjetničkih akademija Prvi opis u godinu studija	1.200 KM
3. Grupacija tehničkih nauka Prvi opis u godinu studija	1.800 KM
4. Grupacija medicinskih nauka Prvi opis u godinu studija	3.000 KM

dobrodošli na univerzitetima u RS-u, takođe Hrvati na Sveučilištu u Mostaru, Bošnjaci iz SCG se za školovanje u Federaciji BiH traže enormno visoke školarine. Kako je Upravni odbor Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, par dana prije početka upisa u akademsku 2004/05. godinu donio i objelodanio odluku o redovnim studentima porijeklom iz SCG - da na ime školarine uplate 2.000 KM, a vanrednim 2.900 KM, sa Pala su studentima počele pristizati ponude da studij mogu besplatno nastaviti na univerzitetima u RS. Pored Udruženja Bošnjaka porijeklom iz Sandžaka, koje se svo vrijeme bori da se studentima Bošnjacima iz SCG pripise isti status koji uživaju Srbi u RS-u i Hrvati na

Sveučilištu u Mostaru, ispostavilo se da su jedino univerziteti u RS imali sluha za pomenuta višegodišnja nastojanja pomenutih studenata da se izbore za svoja prava. Ili su možda adekvatne institucije u RS mnogo prije istih u Federaciji shvatile da se zemlja neće obogatiti od naplaćivanja školarine studentima ukoliko će takva mjera smanjiti broj onih koji žele da se obrazuju.

Sve ovo je posljedica nepotpisivanja sporazuma o međusobnoj saradnji u visokoškolskom obrazovanju između BiH i SCG. Iz ambasade SCG upozoravaju da su Nacrt ovog dokumenta još prije godinu ipo dana uputili nadležnim institucijama a da odgovor još nisu dobili. Sa druge strane, iz državnog Ministarstva civilnih poslova tvrde da do njih nije stigao nikakav tekst navedenog sporazuma i da će se ovo pitanje razmatrati na sastanku Međudržavnog vijeća dvije zemlje.

Na sreću studenata i onih koji su se za njih borili nedavno je donesena odluka kojom se maksimalna školarina za studente iz SCG ograničava na 3.000 KM, što je znatno manje od predviđene cijene na Stomatološkom fakultetu 6.000 KM. Tačnije, na sjednici Vlade Kantona Sarajevo, održanoj 18. oktobra 2005. godine, donesena je „Odluka o izmjenama i dopunama odluke o davanju saglasnosti Univerzitetu u Sarajevu o visini partici-

pacije cijena usluga visokoškolskih ustanova Univerziteta u Sarajevu“. Po ovoj odluci, visinu školarine za studente sa područja bivše Jugoslavije utvrđuje visokoškolska ustanova shodno profilu i sadržaju curriculum studija i to do maksimalno utvrđene cijene za paralelni nastavni proces kako slijedi u tabeli:

Studentima iz SCG koji studiraju na univerzitetima u Federaciji BiH ostaje nada da će za sveobuhvatne troškove školovanja u BiH dobiti i adekvatno obrazovanje, a BiH nada da će sa primjenom Bolonjskog procesa obrazovanja dobiti stručni kadar koji neće imati ambicije da trbuhom za kruhom napusti zemlju.

Merisa Suljević

Svetska jezička baština pod lupom

Alarmantni podaci UNESCO-a pokazuju da danas u svetu postoji otprilike šest hiljada različitih jezika, ali brzina izumiranja je, najkraće rečeno, ravna brzini kojom se širi katastrofa. Jezici mnogih naroda nalaze se, takoreći, pred istrebljenjem. Smanjivanje jezika, promene, osipanje i jezički genocid - lingvocid, učinili su da mnogi, čak 50 odsto, polako ili ubrzano izumiru, dok za pojedine karakteristično da ih samo mala grupa ljudi, uglavnom starije generacije, još uvek koriste.

Trenutno se na „listi ugroženih“ nalazi, otprilike 2.400 jezika, a podaci ukazuju na činjenicu da svake godine „nestane“ barem desetak jezika.

„Ukoliko ovi jezici potpuno nestanu iz upotrebe, kompletne ljudske kulture izgubiće se s njima. Njihovim nestankom zauvek ćemo izgubiti šansu za istraživanje granica i mogućnosti sistema ljudskog jezika i načina na koji oni deluju na ljudski um“, objašnjava problematiku Robert Dikson, australijski lingvista.

Najveće „ubice“ jezika su engleski, španski, portugalski, ruski, arapski, svahili, kineski i indonezijsko-malajski. Čak 45 odsto svih stanovnika planete govori bar jedan od pet glavnih svetskih jezika: engleski, španski, ruski, hindu i kineski (mandarin). Otprilike 95 odsto svetske populacije govori samo 100 svetskih jezika, dok onih drugih kojih ima na hiljade, koristi samo pet odsto stanovništva.

„Jezički imperijalizam“ ili „ubistvo jezika“ jeste termin koji objašnjava učestalu pojavu kada jedan, nekada glavni i osnovni jezik, biva potisnut od strane socijalno prestižnijeg jezika. Narodi-bilingvisti, koji su prethodno koristili dva jezika (tradicionalni i socijalni), u velikom broju slučajeva vremenom zaboravljaju svoj jezik i vezuju se za onaj nametnuti. Ovaj proces poznat je pod nazivom „glotofagija“. Jezički konflikti se

U velikoj ekološkoj trci koja se sprovodi u cilju zaštite i spasenja ugrožene životne sredine na Zemlji, često se zaboravlja da je i mnogo štošta drugo u opasnosti od izumiranja. U tu grupu spada i veliki broj jezika. U savremenom svetu je veoma važno očuvanje svetske jezičke baštine, ne samo kao odraza multijezičnosti naroda već i kulturne šarolikosti koja iz toga proizilazi

najčešće događaju u mirnodopskim uslovima, kao posledice migracija, socijalizacija i asimilacija, kao glavnim faktorima zbog kojih dolazi do izumiranja velikog broja jezika u svetu. Jezička smrt nije do te mere ubrzana, već je za tako nešto potrebno vreme - period od nekoliko generacija.

„Jezik je stvar identiteta. U tom smislu treba postaviti pitanja od suštinske važnosti: koliko je jednom narodu značajan njegov jezik, njegova kultura i da li ljudi uopšte žele da očuvaju ono što je tradicionalno? Uspostavljena ravnoteža između različitih jezika je od esencijalne važnosti u očuvanju kulturnih raznolikosti. Jedini način da se pomogne velikom broju naroda da očuva svoj jezik jeste da im se u tom smislu pruži podrška. Nijedan jezik se ne sme posmatrati kao dominantan ili, pak, inferioran. Svaki je na sebi svojstven način, jedinstven“, izjavljuje Stefan Vurm, sa Australijskog nacionalnog univerziteta, urednik UNESCO-ovog „Atlasa ugroženih jezika“, izdatog 1996.

I dok s jedne strane imamo zagovornike očuvanja jezika po svaku cenu, pojedini lingvisti zastupaju tezu da je čistota jezika ništa drugo do mit koji vodi do stagnacije određenog naroda. Ovaj mit, želja da se jezik zaštiti, ilustruje besmislen strah od promene, od pozajmljivanja reči i izraza iz drugih jezika. Da li je moguće zaštititi (ili spasti) jezik kada pojedinci koji su ga govorili više ne žele da ga koriste? Politiku jezika je moguće sprovesti jedino ukoliko je ona usklađena sa načinom na koji se određeno društvo razvija. Retko se

događa da se pojedini jezik ili jezička reforma sprovode nad narodima protiv njihove želje. Dakle, nije reč o samom jeziku već o značaju koji on ima za svoje korisnike. Jezik iščekava ne samo što ga potiskuje neki drugi, već takođe - i najbitnije - zato što ljudi sami odlučuju da ga zapostave, ne prenoseći ga dalje na svoje potomke. Termin „rat jezika“ sasvim je prikladna metafora, ali nisu jezici ti koji donose odluku da se uklope u tokove savremenog sveta koji smatra da jezik koji nije zastupljen na internetu i koji se ne koristi u savremenoj poslovnoj komunikaciji - više i ne postoji.

Ova grupa lingvista smatra da je žalosno kada neki jezik izumre, ali isto tako stoje pri tezi da jezici nisu muzejski eksponati. Oni pripadaju ljudima koji njima govore, a ovi se neprestano menjaju i prilagođavaju potrebama savremenog života. Jer, osnovna svrha jezika je da koristi ljudima, a ne obrnuto. Evolucija jezičkih formi i odnosa među njima je nezaustavljiv proces, i dok neki jezici odumiru, drugi nastaju.

Od pada Berlinskog zida i raspada Jugoslavije, stvorene su nove države, ali i novi jezici - bosanski, srpski i hrvatski, koji su donedavno smatrani jedinstvenim - srpskohrvatskim - jezikom. Korisnici ovih jezika potvrđuju sopstveni identitet ističući razlike među njima, koje se, naime, mogu svesti samo na pojedine reči. S druge strane, imamo primer podele Čehoslovačke na Češku i Slovačku, ali za razliku od jezika sadašnjih država bivše Jugoslavije, promene u njihovim jezicima su mnogo očiglednije.

Gordana Fiket

Nastavlja se podrška NVO sa Kosova

Na osnovu iskustava uspešno održanih seminara sa NVO Svetla budućnost sa Kosova, trenerice Tima TRI su nastavile rad na programu podrške ove nevladine organizacije uz finansijsku podršku NVO Kvina Till Kvina. U periodu između 28 i 29. januara ove godine, trenerice Tima TRI su u Kosovskoj Mitrovici održale seminar na temu „Rodna ravnopravnost i ženska ljudska prava“. Osnovni ciljevi seminara bili su:

„Razumeti pojmove rod i pol i kako se uče rodne uloge;

„Razumeti pojam stereotipa, predrasuda i diskriminacije prema ženama;

„Razumeti važnost pojma rod u kontekstu ljudskih/ženskih prava.

Za period između 17 - 19. marta dogovoren je još jedan trening u okviru projekta „Ženski klub“. Predviđena tema seminara je: „invalidnost kao pitanje ljudskih prava“

U okviru projekta „Jačanje kapaciteta organizacija osoba sa invaliditetom u Vojvodini“, koji sprovodi Resorsni centar za osobe sa invaliditetom Ekumenske humanitarne organizacije iz Novog Sada nastavljen je program izgradnje kapaciteta predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom. U periodu između 27 i 28. januara 2006, članica Tima TRI održala je u Novom Sadu seminar na temu: invalidnost kao pitanje ljudskih prava.

Prilozi za pedagoško-andragošku praksu na univerzitetu

Promocija knjige „Prilozi za pedagoško-andragošku praksu na univerzitetu“ koju je uređila dr Zalkida

Hadžibegović sa Prirodno-matematičkog fakulteta, Univerziteta u Sarajevu, povod je da se govori o pozitivnim aspektima participiranja u jednom programu stručnog usavršavanja magistara sa univerziteta u nekoliko visokoobrazovnih centara na Balkanu. Svrha publikacije je da se pomogne mladom nastavnom kadru koji tokom svog školovanja nije imao nastavu pedagogije i metodike u načinima i metodama predavanja kao i odnosu prema studentima. Knjiga je obradila različite teme, kao što su: Reforma visokog obrazovanja u BiH - Bolonjski proces dr Mirjana Mavrak); Podučavajmo uspješnoj inteligenciji (mr Amir Pušina), Motivacija proces (dr Lamija Tanović); Metodologija predavanja: oblici rada s odraslima (nastavi i kreativni rad studenata i učenika) (dr. Hašim Muminović) kao i niz drugih. Knjiga „Prilozi za pedagoško-andragošku praksu na univerzitetu“ sponzorirana je od strane američke vlade i američkog savjeta, i biće distribuirana mladom nastavnom kadru na svim univerzitetima u BiH i učesnicima JFDP programa u regiji.

Nastanak knjige „Prilozi za pedagoško-andragošku praksu na univerzitetu“ dr Zalkida Hadžibegović vezuje i za svoje stručno usavršavanje kroz *Junior Faculty Development Program* (JFDP). Za vrijeme jednogodišnjeg boravka na Univerzitetu Nevada Reno, u akademskoj 2003/2004. godini dr Hadžibegović je stekla pozitivna i afirmativna iskustva koja je na ovaj način željela podijeliti sa kolegama i tako pokrenuti i druge aktivnosti kako bi se usavršile tehnike predavanja na univerzitetu, što ujedno predstavlja i jedan od glavnih ciljeva JFDP programa.

Mogućnosti koje pruža program usavršavanja kao što je JFDP su brojne, neke od njih je dr Hadžibegović već koristila na svom univerzitetu, ali i šire. Kroz dvije škole (zimsku i ljetnju) u saradnji sa Prirodno-matematičkim fakultetom i Društvom fizičara u BiH, realizovala je dio programa u radu sa talentovanim učenicima srednjih škola u oblasti fizike, sa akcentom na fiziku okoliša. Takođe, održala je radionice za asistente i mladi

Dr Zalkida Hadžibegović na Univerzitetu u Nevadi, mart 2004, na međunarodnom skupu povodom Međunarodnog dana žena

nastavni kadar pod nazivom „Uspješna uloga asistenata u univerzitetskoj nastavi“ u kojoj je sudjelovalo 45 asistenata Univerziteta u Sarajevu, u planu je i održavanje jednodnevnih radionica za asistente u Bihacu, Mostaru i Tuzli.

Junior Faculty Development Program (JFDP) predstavlja program stipendiranja univerzitetskog nastavnog osoblja u cilju razvijanja tehnika predavanja kroz međunarodnu razmjenu i edukaciju pod rukovodstvom Američkih savjeta za međunarodnu razmjenu (*American Councils for International Education*) finansiranog od strane Američke vlade, unutar Odjela za obrazovanje i kulturu. Program je namjenjen profesionalnom razvoju univerzitetskog nastavnog kadra u različitim oblastima kao što su: američke studije, administracija, studije o životnoj sredini, međunarodni poslovi, novinarstvo, psihologija, filozofija, političke nauke, ekonomija kao i mnoge druge oblasti. Pravo učešća u ovom programu imaju asistenti i predavači koji trenutno predaju na nekoj od visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, Hrvatskoj, Makedoniji, Albaniji, Gruziji, Rusiji,

Moldaviji, Kazahstanu i drugim zemljama. Program predviđa da kandidati rade na američkim univerzitetima na daljem razvoju vlastitog znanja u pogledu metodologije predavanja, teoretskih aspekata svojih oblasti rada i stvaranju novih kurseva i gradiva iz koji će se učiti na njihovim matičnim univerzitetima. U Bosni i Hercegovini, JFDP program se realizuje od 2003. godine u kojem je do sada učestvovalo sedmoro asistenata i predavača iz Bosne i Hercegovine, sa univerziteta u Sarajevu, Mostaru, Banja Luci i Tuzli u trajanju od godinu dana. Navedeni program podržava projekte koje učesnici žele realizovati u saradnji sa domaćim institucijama i organizacijama. Na programu je trenutno petoro novih učesnika sa BiH univerziteta koji se usavršavaju u vlastitom području interesovanja.

Dr Zalkida Hadžibegović smatra da je završetak ovog programa kao što je JFDP izuzetna prilika da se uspostavi saradnja sa kolegama na američkom univerzitetu, ali i saradnja među kolegama u regiji koji su završili isti program, što se već ostvaruje kroz regionalne konferencije.

Anđelka Dobrić

JÁN FIGEL, komesar za obrazovanje, kulturu i multijezičke poslove

Uspostavljanje ekonomske nauke na zapadnom Balkanu i lisabonska strategija i evropske povelje

Konferencija evropskih ministara obrazovanja „Jačanje obrazovanja u Evropi“

Beč, 17. mart 2006.

Drage kolege ministri,

Moja koleginica Benita Ferrero-Waldner je objasnila u svom govoru zašto su prosveta, obrazovanje i istraživanje kameni temeljci za proširenje politike, ali i za spoljno-političke veze Evropske unije.

Današnji događaj je još jedan mali, ali značajan korak na putu koji će, nadamo se, vaše zemlje uvesti u porodicu EU. Kao ministri odgovorni za prosvetu i obrazovanje, na vama je velika odgovornost. Profesori, studenti i obrazovne institucije mogu, i treba, da se integrišu sa širom evropskom naučnom zajednicom pre formalnog članstva u EU. Poslovne veze su preduslov za političku i ekonomsku integraciju.

Pored toga, prosvetne i obrazovne politike dolaze sve više u centar pažnje Evropske unije. Zašto? One su presudne za socijalni i ekonomski razvoj i pomažu izgradnju čvrstih institucija (problemi od velike važnosti na nivou EU) i, pretpostavljam, od još veće važnosti za vas u ovom stadijumu nacionalnog razvoja.

U narednih nekoliko minuta, želeo bih u glavnim crtama da prikažem kako radimo na prosveti i obrazovanju na nivou EU i kako, po meni, ovo može biti vama od koristi.

Postizanje cilja je zajednička odgovornost

Počeu od lisabonske strategije. Evropski čelnici i vlade su se sastali u martu 2000. da

postave zajedničke ciljeve za budućnost.

Oni su detaljno objasnili šta treba da postignemo u okviru političkog delovanja ukoliko želimo da imamo brz ekonomski razvoj, otvoreno tržište rada i socijalno - kohezivno društvo.

U današnjem svetu, Evropa može uspeti jedino ukoliko učvrsti svoju nauku. U ovom kontekstu, problemi prosvete i obrazovanja su najvažniji.

Radni program „Prosveta i obrazovanje 2010.“ jeste naše glavno oruđe za političku saradnju i postizanje ovih ciljeva u okviru Lisabonskog programa rada.

Složili smo se da podignemo kvalitet i efikasnost sistema prosvete i obrazovanja, a i da poboljšamo pristup ovim sistemima i njihove otvorenosti širem svetu.

Takođe smo se složili da odredimo načine koji pomažu državama članicama da primene svoje reforme. Na primer, *peer-learning program* (program ravnopravnog/jednakog učenja) dozvoljava državama članicama da razmenjuju najbolja iskustva i naprave primetan napredak.

Na kraju, imamo indikatore, referentne tačke i specifične mehanizme izveštavanja za nadgledanje rada.

Ceo sistem počiva na jednoj pretpostavci - uspeh i kredibilitet rizika na evropskom nivou zavisi od toga kako države članice protumače dogovorene obaveze u praksi.

Rumunija, Bugarska, Hrvatska i Turska već učestvuju u programu „Prosveta i obrazovanje 2010“. Poslednji nacionalni izveštaji pokazuju da njihova nacionalna politika razvoja već uzima u obzir mnoge aspekte lisabonske strategije. Ovo je dobra vest.

Na primer, Hrvatska, Rumunija i Turska su razvile nacionalnu - kvalifikacionu okosnicu, dokaz napretka u praksi ka uspostavljanju sistema doživotnog učenja.

Uopšteno govoreći, doživotno učenje je još uvek na niskom nivou u zapadnobalkanskim zemljama i jedan je od problema koji zaslužuje našu dalju pažnju i dalju evropsku podršku.

Bolonjski proces i reforma visokog obrazovanja

Setićete se izveštaja o napretku u osiguranju kvaliteta, dvocikličnom sistemu stepenovanja i afirmaciji, koji je bio pripremljen za konferenciju u Beogradu prošle godine.

On je pokazao veoma ohrabrujuće znakove sa zapadnog Balkana. Napredak, na primer, u stvaranju dva ciklusa, u sistemu osiguravanja kvaliteta i posebno u prepoznavanju uslova, u mnogim zemljama koje su ratifikovale Lisabonsku afirmacionu konvenciju, a i u Albaniji i Crnoj Gori, jeste vrlo dobar na planu implementiranja ECTS (*European Credit Transfer System-Evropski sistem kreditnog transfera*).

Možete privući ulaganje sredstava obezbeđenih Bolonjskim procesom, ali vaš trud na reformi mora ići iznad nastavnih reformi. Predlažem da se posvetite problemima kao što su finansiranje, upravljanje, veze sa preduzećima - problemima o kojima smo dosta raspravljali u Uniji u poslednje vreme.

Državne vlasti treba da osiguraju da legalni okvir da univerzitetima stepen autonomije i odgovornosti koja im je potrebna da funkcionišu najbolje. Ovo se ne može uraditi dokle god su univerziteti legalno razdvojeni na sastavne delove - fakultete.

Državne vlasti, takođe, treba da razviju raznovrsne modele finansiranja, uključujući privatnu podršku. Institucije visokog obrazovanja, sa druge strane, potrebno je da razviju smisao za institucionalnu jedinstvenost i identitet, kao preduslov za prihvatanje izazova. Na primer, razvijanjem više profesionalnih formi unutrašnjeg upravljanja.

Evropska unija, kolektivno, a uveren sam, i države članice pojedinačno, mogu i hoće da vam pomognu na svaki mogući način. Međutim, i izazov i uspeh pripadaju vama i vašim ljudima.

Alati za primenu politike

Toliko o politici razmenjivanja okvira. Postoji, takođe, okvir za finansiranje od strane EU, kao za podršku zajedničkim ciljevima i njihovom sprovođenju.

Vi ste već aktivni u ovim okvirima. Saradnja sa zapadnobalkanskim zemljama u obrazovanju i istraživanju značajna je poslednjih godina, sa bitnim udelom komisije, a koji je obezbeđen kroz nekoliko programa.

Tempus i Erasmus Mundus

Tempus program je možda kamen temeljac ove saradnje.

Tempus ima dugu istoriju pomoći zemljama partnerima da reformišu i ojačaju svoje visoko-obrazovne sisteme i izgrade institucionalnu infrastrukturu. Takođe se olakšava dijalog između institucija i ljudi, brižljivim podržavanjem razmene najboljih iskustava i mobilnosti. Sve u svemu, između 2000. i 2006. godine Tempus III je angažovan sa 110 miliona evra na više od 300 projekata i 550 individualnih promenljivih subvencija na zapadnom Balkanu.

Angažovali smo se na proširivanju Tempusa i posle 2006. sa naglaskom na institucionalno-zasnovanoj univerzitetskoj saradnji i mobilnosti.

Što se tiče programa Erasmus Mundus, Evropska komisija omogućila je, do sada, ukupno 17 stipendija za studente i učenike sa zapadnog Balkana.

Učešće univerziteta sa zapadnog Balkana u Erasmus radu na unapređenju institucionalne saradnje bila je relativno slaba. Vaši univerziteti treba da budu više aktivni na podizanju svesnosti o mogućnostima ponuđenih programom.

Mladost

Sto se tiče nezvaničnog obrazovanja, program „Mladost“ unapređuje međukulturni dijalog, toleranciju i socijalni sadržaj kod mladih ljudi. Program, takođe, ojačava rad mladih NVO (Nevladine organizacije) na internacionalnom nivou i trudi se da razvije civilne organizacije.

Nadam se da delite moje visoko mišljenje o vrednosti ovih akcija. Ne mogu iskazati koliko one mogu pomoći socijalnom i političkom razvoju. Svaki potrošeni evro za širenje ideja građanskog učešća i vrednost ujedinjene Evrope za civilne organizacije, a posebno za mlade ljude, donosi prihod. Možda ovaj prihod nije odmah vidljiv, ali ako smo ozbiljni u vezi sa našim dugoročnog proces integracije, neprocenljiv je.

Organizacije i mladi ljudi sa zapadnog Balkana već učestvuju u većini aktivnosti potpomognuti kroz program „Mladost“, od kako je započet 2000. godine. Oni to obavljaju sa podrškom SALTO resurs centrom za jugoistočnu Evropu. Podršku finansira Evropska komisija, sa središtem u Ljubljani.

Između 2003. i 2004. godine 246 projekata je finansirano, uključujući oko 2 200 učesnika iz regije i 2 800 učesnika iz Evropske unije. Ovo predstavlja godišnji rast za skoro 100% uzimajući u obzir prethodne tri godine.

Ovo je moj kratak pregled dosadašnje situacije. Sada bih želeo da se okrenem ka onome što se nalazi ispred nas narednih meseci i godina.

Komisija radi na novom skupu orijentacija za saradnju sa zapadnim Balkanom za period 2006-2010.

Iako je ovo još uvek u izradi, i pitanje je kako će se tačno ovo obaviti, mi smo rešeni da obezbedimo stalnu podršku i mogućnosti za mobilnost studenata, profesora i mladih ljudi.

Naše nedavno saopštenje „Zapadni Balkan na putu ka EU - Učvršćivanje stabilnosti i rast prosperiteta“ ukazuje na praktične korake u toku perioda 2007-2013.

Povećanje mobilnosti

Komisija trenutno pregleda rad na okosnici pripreme novih finansiskih instrumenata (instrumenata za *pre-accession* koji će početi u 2007.) pod Tempusom i Erasmus Mundusom, sa osvrtnom na povećanjem mogućnosti za mobilno studenata i diplomaca.

Za polugodište, koje počinje 2007. godine, komisija je predložila novi nacrt za stipendije za studente.

Detalji se trenutno preispituju. Ipak već od 2006, komisija je bila voljna da primeni mere koje će povećati saradnju i mobilnost. Kao prvi korak, 2006. godine, biće dostupan specijalan zapadno-balkanski „prozor“ u okviru Erasmus Mundusa. Ovo će omogućiti da do 100 studenata iz regiona uzmu postdiplomske studije u EU.

Takođe, od ove godine, omladinske organizacije sa središtem u jugoistočnoj Evropi nisu samo partneri u projektima EU, već mogu postati projekt-kordinatori pilot projekta direktno pod okriljem programa „Mladost“.

Za sada je šesnaest programa odabrano i će uključiti oko 176 učesnika iz regiona i 216 učesnika iz Evropske unije, EEA (*The European Economic Area-Evropsko ekonomsko područje*) i država kandidata.

U ovom pogledu, broj praktičnih prepreka je indetifikovan: promenljive prepreke, kao što su viza, boravišne dozvole i teškoće sa bankarskim transferima. Saradnja sa relevantnim ulagačima i donosiocima odluka potrebna je da se prevaziđu ove barijere; bili bi zahvalni za bilo kakvu podršku koju bi ministri mogli da obezbede.

Dijalog civilnih organizacija sa zapadnobalkanskim zemljama i Turskom.

Osim toga komisija je predložila da se proširi dijalog civilnih organizacija. On je nedavno pokrenut sa zemljama kandidatima, na sve zapadno-balkanske zemlje.

Ovo je deo našeg napora da se unapredi znanje, razumevanje i međukulturni dijalog između naših društava i da se pripremi u